

ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ

ΚΟΡΝΗΛΙΑ ΧΑΤΖΗΑΣΛΑΝΗ

Σχεδιασμός μουσειοσκευής, κείμενα, γενική επιμέλεια: Κ. Χατζηασλάνη

Επιμέλεια κειμένων: Ε. Καϊμάρα, Α. Λεοντή

Επιμέλεια μουσειοσκευής: Κ. Χατζηασλάνη, Ε. Καϊμάρα, Α. Λεοντή

Φωτογραφική επιμέλεια: Σ. Μαυρομμάτης

Σχέδια αποκατάστασης των θεών στη ζωφόρο του Παρθενώνα: καθ. Μ. Κορρές

Εικόνα εξωφύλλου: Π. Βαλασάκης

Εκονογράφηση: Π. Βαλασάκης, Μ. Καλλιμόπουλος, Ι. Μπενέκου

Καλλιτεχνική επιμέλεια: AltSys

Διαχωρισμοί: Δ. Πλέσσας

Εκτύπωση: Τσάκος-Μπένου-Καμαράδου

Ορισμένα από τα έντυπα της μουσειοσκευής "Το Δωδεκάθεο" δημοσιεύθηκαν σε μία πρώτη μορφή το 1999 στα πλαίσια του προγράμματος "ΜΕΛΙΝΑ – Εκπαίδευση και Πολιτισμός".

Χορηγός: Ίδρυμα Σταύρος Σ. Νιάρχος

ISBN: 960-214-503-X

© 2006, ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ - ΤΟΜΕΑΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΟΡΝΗΛΙΑ ΧΑΤΖΗΑΣΛΑΝΗ

Τα αναστηλωτικά έργα στα μνημεία της Ακρόπολης συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Μακρυγιάννη 2-4 • 117 42 Αθήνα

Τηλ: 210 9239186 • Fax: 210 9249333 • <http://www.ysma.culture.gr>

ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ

Το Βιβλίο της Μουσειοσκευής

ΚΟΡΝΗΛΙΑ ΧΑΤΖΗΑΣΛΑΝΗ

Η εκπαιδευτική μουσειοσκευή "Το Δωδεκάθεο"
έγινε με την ευγενική χορηγία του Ιδρύματος Σταύρος Σ. Νιάρχος

Ευχαριστίες

Η εκπαιδευτική μουσειοσκευή "Το Δωδεκάθεο" δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τη βοήθεια πολλών ανθρώπων και περισσότερο του συζύγου μου, καθηγητή Χαράλαμπου Μπούρα. Ιδιαίτερη υπήρξε η συμβολή των συνεργατών του Τμήματος, αρχαιολόγων Ειρήνης Καϊμάρα και Ασημίνας Λεοντή, τις οποίες ευχαριστώ για τη συνεργασία και τη σημαντική τους βοήθεια.

Η εξαιρετική καλλιτεχνική επιμέλεια της μουσειοσκευής οφείλεται στην Ίνα Μελέγκογλου (AltSys), η οποία εργάστηκε με μεγάλο ενθουσιασμό αφιερώνοντας ατελείωτο χρόνο. Της οφείλονται πολλές ευχαριστίες· χωρίς αυτήν η μουσειοσκευή δεν θα είχε την ίδια ποιότητα.

Επίσης ευχαριστίες οφείλονται στον Σ. Μαυρομμάτη, που είχε τη φωτογραφική επιμέλεια της μουσειοσκευής.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες επίσης οφείλονται:

Στον καθ. Μ. Κορρέ, έργα του οποίου είναι τα σχέδια αποκατάστασης των θεών στη ζωφόρο του Παρθενώνα.

Στον ζωγράφο Π. Βαλασάκη, έργα του οποίου είναι οι θεοί στις καρτέλλες με τους μύθους.

Στον ζωγράφο Μ. Καλλιμόπουλο, έργα του οποίου είναι τα αφιερωμένα στους θεούς ζώα και φυτά.

Στη Διευθύντρια της Υ.Σ.Μ.Α. Μ. Ιωαννίδου, στην Προϊσταμένη της Α' Ε.Π.Κ.Α. Α. Χωρέμη, στην Επίτιμη Έφορο Αρχαιοτήτων της Ακρόπολης Έ. Τουλούπα και στον Πρόεδρο του Ο.Α.Ν.Μ.Α. καθηγητή Δ. Παντερμαλή, για τις συμβουλές και τη συμπαράστασή τους.

Επίσης στις αρχαιολόγους της Α' Ε.Π.Κ.Α. Σ. Μοσχονησιώτη και Ν. Σαραγά, στο Νομισματικό Μουσείο και ιδιαίτερα στη Διευθύνριά του Δ. Ευγενίδου και στον νομισματολόγο Γ. Στόγια, στο Κοινωνιολογικό και Πολιτισμικό Έργο (Κ.Ι.Κ.Π.Ε.) και ιδιαίτερα στην επιμελήτρια της συλλογής του, καθηγήτρια Β. Πέννα καθώς επίσης και στον Ρ. Ολάλα για τη βοήθειά τους στη συγκέντρωση φωτογραφιών.

Στη φυτοπαθολόγο Α. Χιντζανίδου-Μανουηλίδου για τη βοήθειά της στην επιλογή των αφιερωμένων στους θεούς φυτών, και στην ακούραστη εθελόντρια του Τμήματος Λ. Κασσαβέτη.

Προέλευση φωτογραφιών

Οι φωτογραφίες προέρχονται από τους παρακάτω φορείς στους οποίους οφείλονται ευχαριστίες:

Στην Ελλάδα:

Στο Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, καθώς και στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ακρόπολης, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ελευσίνας, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου, στο Μουσείο Μπενάκη, στο Νομισματικό Μουσείο και στο Κ.Ι.Κ.Π.Ε.

Στο Εξωτερικό:

Στην Αγγλία, στο Βρετανικό Μουσείο στο Λονδίνο και στη City Art Gallery στο Leeds.

Στο Βέλγιο, στα Musées Royaux d'Art et d'Histoire στις Βρυξέλλες.

Στη Γαλλία, στο Μουσείο του Λούβρου και στη Bibliothèque Nationale στο Παρίσι.

Στη Γερμανία, στα Staatliche Museen στο Βερολίνο, στα Staatliche Museen στο Kassel και στο Wallraf- Richartz-Museum στην Κολωνία, στα Staatliche Museen και στη Neue Pinakothek στο Μόναχο.

Στις Η.Π.Α., στο Metropolitan Museum of Art στην Ν. Υόρκη, στη National Gallery of Art στο Smithsonian Museum στη Washington D.C., στο Museum of Fine Arts στη Βοστώνη και στο J. P. Getty Museum στο Los Angeles.

Στην Ισπανία, στο Museo Prado στη Μαδρίτη.

Στην Ιταλία, στα Μουσεία του Βατικανού, στο Museo Nazionale Romano και στη Villa Borghese στη Ρώμη, στο Αρχαιολογικό Μουσείο στη Νεάπολη, στο Αρχαιολογικό Μουσείο στην Tarquinia, στην Πνακοθήκη Uffizi και στο Museo Nazionale del Borgello στη Φλωρεντία.

Στη Ρωσία, στο Μουσείο του Hermitage στην Αγία Πετρούπολη.

Στον Σ. Μαυρομμάτη οφείλονται όλες οι φωτογραφίες του αρχείου μας καθώς επίσης οι φωτογραφίες από τα γλυπτά του Παρθενώνα, τόσο από το Μουσείο της Ακρόπολης όσο και από το Βρετανικό Μουσείο, όλες οι φωτογραφίες των γλυπτών από τα Αρχαιολογικά Μουσεία της Ακρόπολης, της Ελευσίνας, του Πειραιά, καθώς και οι φωτογραφίες της Αθηνάς του Βαρβακείου, της Αφροδίτης από το σύμπλεγμα "Αφροδίτης, Πανός και Έρωτα" και του αναθηματικού αναγλύφου της Ελευσίνας από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Τα έργα μαθητών που δημοσιεύονται στο βιβλίο προέρχονται από εργασίες που παρουσιάστηκαν στα Συνέδρια Εκπαιδευτικών που έχει διοργανώσει η Υπηρεσία μας. Πρόκειται για τα παρακάτω σχολεία και τους εκπαιδευτικούς τους:

1ο Γυμνάσιο Λαυρίου (Μ. Μπερέτη) • 3ο Γυμνάσιο Βύρωνα (Α. Ζαβιτσάνου) • 4ο Γυμνάσιο Πετρούπολης (Ε. Χαράλαμπος) • 5ο Γυμνάσιο Π. Φαλήρου (Μ. Λουβερίδη) • 5ο Δημοτικό Σχολείο Μοσχάτου (Ξ. Παπουλίδου) • 9ο Γυμνάσιο-Λύκειο Πειραιά (Κ. Ποτόγλου) • 12ο Λύκειο Πειραιά (Κ. Ποτόγλου) • 14ο Γυμνάσιο Περιστερίου (Ν. Παληκώστα) • 24ο Γυμνάσιο Αθηνών (Α. Μπούρα) • 53ο Γυμνάσιο Αθηνών (Ζ. Χατζή) • Γυμνάσιο Δαύλειας Βοιωτίας (Λ. Κεχαγιά & Κ. Παπακυριακού) • Γυμνάσιο Σκάλας Ωρωπού (Μ. Τζεβελέκου) • Λεόντειο Λύκειο Ν. Σμύρνης (Υ. Κωβαίου) • Πειραματικό Γυμνάσιο Αναβρυτών (Δ. Πετροπούλου-Δημητράκη) • Σχολή Champion (Γ. Ράλλη, Λ. Ζαφειροπούλου, Δ. Νανοπούλου) • Σχολή Μωραΐτη (Τ. Ζηριάδου).

Σε όλους οφείλονται ιδιαίτερες ευχαριστίες.

Από την προϊστορική περίοδο έως την επικράτηση του Χριστιανισμού τον 4ο μ.Χ. αιώνα οι Έλληνες και στη συνέχεια οι Ρωμαίοι, λάτρευαν θεούς και θεές, που κατά τις παραδόσεις τους ζούσαν στις απάτητες κορυφές του Ολύμπου. Επρόκειτο για μία θρησκεία πολυσύνθετη και άμεσα συνδεδεμένη με μία ευφάνταστη μυθολογία, στην οποία είχαν θέση οι γενάρχες των Ελλήνων, οι ήρωες ενός ασαφούς αλλά ενδόξου παρελθόντος και κυρίως οι τόποι, τα βουνά, τα ποτάμια και οι θάλασσες του ελληνικού χώρου. Οι πολυάριθμες αυτές ιστορίες, με τις παραλλαγές τους, οι μύθοι για τους δώδεκα αθάνατους κορυφαίους θεούς και για έναν ολόκληρο κόσμο από μικρότερες θεότητες, ενέπνευσαν και τροφοδότησαν με θέματα επί χιλιάδες χρόνια, τόσο κατά την προχριστιανική αρχαιότητα όσο και μετά την Αναγέννηση στην Ευρώπη, ποιητές, λογοτέχνες, μουσικούς, ζωγράφους, γλύπτες, με μία λέξη τον πολιτισμό.

Με θεματικό άξονα τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου, όπως απεικονίζονται στο μέσον της ανατολικής ζωφόρου του κορυφαίου ναού της αρχαιότητας, του Παρθενώνα, η μουσειοσκευή "Το Δωδεκάθεο" έχει σχεδιασθεί έτσι ώστε να προσελκύει το ενδιαφέρον εκπαιδευτικών και μαθητών για τη μυθολογία και για την τέχνη της αρχαίας Ελλάδας ευρύτερα.

Η μουσειοσκευή αποτελείται από διάφορα ανεξάρτητα έντυπα και παιχνίδια που μπορούν να συνδυασθούν μεταξύ τους έτσι ώστε να δημιουργήσουν μία πολύπλευρη προσέγγιση ενός σύνθετου θέματος, με ευρύτατες εκπαιδευτικές δυνατότητες.

Ο εκπαιδευτικός την χρησιμοποιεί ανάλογα με τις επιλογές του για το μάθημα και τον τρόπο διδασκαλίας, με τη διαθέσιμη υποδομή του σχολείου σε βιβλία και εποπτικά μέσα καθώς και με την ευκαιρία επισκέψεων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους.

Στόχος της μουσειοσκευής είναι να δώσει σε μαθητές και εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να προσεγγίσουν τον απέραντο πλούτο της αρχαίας και της σύγχρονης τέχνης, να γνωρίσουν μερικούς από τους πιο ωραίους μύθους της αρχαιότητας καθώς και να συσχετίσουν τα παραπάνω με χώρους, μνημεία και την ιστορία του τόπου όπου ζουν.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί μία συνοπτική παρουσίαση της εκπαιδευτικής μουσειοσκευής "Το Δωδεκάθεο".

Περιλαμβάνει μία εισαγωγή στη μυθολογία και την τέχνη των αρχαίων Ελλήνων, περιγράφει και συνδέει μεταξύ τους τα διάφορα περιεχόμενα έντυπα και παιχνίδια, παρέχει οδηγίες αξιοποίησής τους καθώς και προτάσεις προς τον εκπαιδευτικό.

Παράλληλα το βιβλίο αυτό έχει σχεδιασθεί ώστε να έχει αυτοτέλεια και να μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ανεξάρτητα από τη μουσειοσκευή.

Η μουσειοσκευή "Το Δωδεκάθεο" δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τη γενναιοδωρη χορηγία του Ιδρύματος Σταύρος Σ. Νιάρχος, στο οποίο οφείλονται θερμότερες ευχαριστίες.

Οι **εκπαιδευτικές μουσειοσκευές** αποτελούν ένα πολύπλευρο εποπτικό υλικό εκπαίδευσης που ενεργοποιεί τη φαντασία και τη δημιουργικότητα του παιδιού. Περιέχουν βιβλία, εικόνες, παιχνίδια, προπλάσματα μνημείων κι αντίγραφα αρχαίων αντικειμένων, τα οποία ως σύνολο αποτελούν ένα ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό εναλλακτικής διδασκαλίας στην τάξη ή σε κάποιον άλλο χώρο πολιτισμικής αναφοράς. Το αρχέτυπο του κλειστού κουτιού γεμάτου με δώρα συνδυάζεται με τις νέες τεχνολογίες, το κείμενο συνδυάζεται με την εικόνα και το αντικείμενο, έτσι ώστε η μάθηση να γίνεται ένα γοητευτικό παιχνίδι.

Ο Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης χρησιμοποιεί συστηματικά τις μουσειοσκευές σε όλες του τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Οι μουσειοσκευές του Τομέα, αν και είναι θεματικά ανεξάρτητες, μπορούν να συνθέσουν κι ένα σύνολο, μέσα από το οποίο προσεγγίζεται με νέα μέσα ο πολιτισμός της αρχαίας Ελλάδας. Μπροστά στα μάτια των μαθητών ζωντανεύει ανάγλυφα η εικόνα ενός λαμπρού αρχαίου Ιερού (μουσειοσκευή "**Πάμε στην Ακρόπολη**"), όπου λατρεύονταν οι θεοί (μουσειοσκευή "**Το Δωδεκάθεο**"), μέσα σε μεγαλοπρεπείς ναούς (μουσειοσκευή "**Ενας Αρχαίος Ναός**") χτισμένους από μάρμαρο (μουσειοσκευή "**Λιθοξοική**"), στολισμένους με γλυπτά μοναδικής τέχνης (μουσειοσκευή "**Η Ζωφόρος του Παρθενώνα**"). Προσκυνητές ντυμένοι με υπέροχα ρούχα (μουσειοσκευή "**Αρχαία Ελληνική Ενδυμασία**") συμμετέχουν στις αρχαίες γιορτές, με τη μουσική πανταχού παρούσα (μουσειοσκευή "**Αρχαία Ελληνικά Μουσικά Όργανα**"). Ο κόσμος της αρχαιότητας προσεγγίζεται έτσι από τους μαθητές με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο. Παράλληλα παρουσιάζεται η σύγχρονη επιστημονική έρευνα και το μεγάλο τεχνικό έργο που συντελείται σήμερα στην Ακρόπολη (μουσειοσκευή "**Αναστηλώνοντας τα Μνημεία της Ακρόπολης**").

Οι μουσειοσκευές αποτελούν δανειστικό υλικό σε σχολεία, αλλά τα περισσότερα έντυπα που τις συνοδεύουν υπάρχουν σε ψηφιακή μορφή στο Διαδίκτυο, όπου μπορείτε επίσης να βρείτε αναλυτικές περιγραφές όλων των μουσειοσκευών της Υπηρεσίας.

John Flaxman, 1805

ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ – ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Η ζωφόρος του Παρθενώνα αποτελεί ένα εξαιρετο έργο γλυπτικής, ένα σπουδαίο μνημείο στην ιστορία της τέχνης. Παράλληλα έχει μεγάλο πνευματικό περιεχόμενο και εκφράζει την αθηναϊκή Δημοκρατία στην καλύτερή της στιγμή κατά την αρχαιότητα. Στο κεντρικότερο τμήμα της, επάνω από την είσοδο του ναού, απεικονίζονται οι δώδεκα αρχαίοι θεοί, οι κορυφαίοι της αρχαίας θρησκείας, καθιστοί, μεγαλοπρεπείς, σεβάσμιοι, μακάριοι, φιλοτεχνημένοι από τους γνωστότερους γλύπτες της αρίστης εποχής.

Η αρχαία αυτή θρησκεία διέγραψε μία εντυπωσιακή τροχιά στην ιστορία της ανθρωπότητας, από το ακαθόριστο δέος του πρωτόγονου ανθρώπου που προσπαθεί να δαμάσει τη γύρω φύση, στη συλλογική λατρεία για την προστασία της πόλης και αργότερα σε μία αντίληψη ηθικής και δικαιοσύνης για την προαγωγή του κοινωνικού βίου που ξεπερνούσε τους ωραίους μύθους. Αυτό δεν σημαίνει ότι η αρχαία πίστη στους Ολύμπιους θεούς έχασε τη θρησκευτική της υπόσταση ή την αντίληψη μιας σχέσης που ανταποκρινόταν στις μεταφυσικές αγωνίες των ανθρώπων. Η προτίμηση των θρησκευόμενων Ελλήνων και Ρωμαίων στις μυστηριακές λατρείες κατά τα οψιμότερα χρόνια μαρτυρεί ακριβώς τη διατήρηση αυτής της σχέσης έως το τέλος του αρχαίου κόσμου. Αλλά για εμάς η αρχαία ελληνική μυθολογία και θεολογία αποκτά ένα άλλο νόημα. Δύσκολα θα κατανοήσουμε το μήνυμα της αρχαίας τέχνης χωρίς τη γνωριμία με τους θεούς. Όπως και σε ολόκληρη σχεδόν τη χριστιανική Ευρώπη, από τον 15ο αιώνα έως σήμερα, μερικά από τα ωραιότερα έργα τέχνης έχουν πάρει θέματα από τους Ολύμπιους θεούς και τους γοητευτικούς μύθους γύρω από αυτούς. Οι αρχαίοι Έλληνες έδωσαν στους θεούς όχι μόνον ανθρωπινή μορφή αλλά και ιδιότητες, ακόμα και αδυναμίες ανθρωπινες. Ο ανθρωπομορφισμός αυτός κυριολεκτικά σφράγισε την αρχαία ελληνική τέχνη. Όπως γράφει ο Ν. Παπαχατζής "...Η ιδιότυπη σχέση της επίσημης ελληνικής θρησκείας με την τέχνη των κλασικών χρόνων είναι ένα φαινόμενο μοναδικό στην παγκόσμια ιστορία. Η πλαστική, η αρχιτεκτονική, η ποίηση και η ζωγραφική βρίσκονταν αποκλειστικά στην υπηρεσία της θρησκείας των θεών και των ηρώων...".

Οι αρχαίοι έδωσαν στους Ολύμπιους θεούς μορφή και σύμβολα και έτσι τη δυνατότητα αναγνώρισης και προσέγγισης από όλους. Τα μεγάλα επώνυμα και θαυμαστά έργα τέχνης, αυτά που άφησαν εποχή στον αρχαίο κόσμο, παρίσταναν θεούς με έξοχο ανθρώπινο κάλλος ενώ παράλληλα, χρηστικά καθημερινά σκεύη ή ταπεινά ταφικά αφιερώματα, πάλι με τους θεούς διακοσμούσαν. Το έπος διηγείται ιστορίες θεών και ηρώων και η τραγωδία είχε ως αφηγήτρια τη λαϊκή λατρεία ενός από αυτούς, του Διονύσου. Έτσι κατά την αρχαιότητα οι θεοί έγιναν οι ίδιοι σύμβολα αλλά και προστάτες όλων των εκφάνσεων της ζωής.

Με την επικράτηση του Χριστιανισμού τον 4ο και τον 5ο αιώνα οι μύθοι για τους θεούς έπαψαν να έχουν σχέση με τη θρησκεία. Δεν έπαψαν όμως να είναι γνωστοί και γοητευτικοί, για τους μορφωμένους τουλάχιστον. Τόσο στο Βυζάντιο όσο και στον Δυτικό Μεσαίωνα παραστάσεις από τη μυθολογία όπως και άλλα ελληνικά θέματα (ζώδια, προσωποποιήσεις κ.ά.) δεν είναι άγνωστες σε έργα μη θρησκευτικής τέχνης.

Τα πράγματα αλλάζουν στην Ευρώπη από τον 15ο αιώνα και εξής, όταν αναγνωρίζονται και πάλι οι αξίες της αρχαιότητας και δημιουργείται έντονο ενδιαφέρον αρχικά για τα γραπτά κείμενα και αργότερα για την τέχνη της. Ηγέτες, διανοούμενοι και καλλιτέχνες στον ευρωπαϊκό χώρο κατά τους πέντε τελευταίους αιώνες, αυτοί που δημιούργησαν τον Δυτικό πολιτισμό, γαλουχήθηκαν με τα επιτεύγματα των αρχαίων και τα ενέταξαν στη δική τους ζωή και τέχνη. Οι κύριες πηγές έμπνευσης για τους γλύπτες και τους ζωγράφους, πέρα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, είναι τώρα η ιστορία και οι μύθοι της Ελληνορωμαϊκής Αρχαιότητας. Από την πρώιμη Αναγέννηση έως σήμερα, στις πολυπρόσωπες κυρίως σκηνές της ζωγραφικής επικρατούν τα ιστορικά ή μυθολογικά θέματα, με πρωταγωνιστές θεούς και ήρωες. Τα παραδείγματα είναι άπειρα. Ο Π. Π. Ρούμπενς ζωγραφίζει την εκπαίδευση της Μαρίας των Μεδίκων, όπου δάσκαλοι είναι η Αθηνά, ο Ερμής και ο Απόλλωνας. Ο Γεώργιος Ουάσιγκτων απεικονίζεται ως ένθρονος Δίας. Η "Britannia", η προσωποποίηση της Μεγάλης Βρετανίας, έχει τη μορφή της Αθηνάς. Και η εκκλησία της Παναγίας, η Madeleine, στο Παρίσι δεν είναι παρά ένα πιστό αντίγραφο αρχαίου ναού.

Οι γνώσεις μας για τους Ολύμπιους θεούς προέρχονται από πολλά αρχαία κείμενα και άπειρα μνημεία.

Τα πιο ουσιώδη κείμενα είναι:

- α) Η Θεογονία του Ησιόδου, ποιητή του 8ου π.Χ. αιώνα, στην οποία συστηματικά συγκεντρώθηκαν πληροφορίες για το γένος και τις ιδιότητες κάθε θεού και προσαρμόστηκαν έτσι ώστε να μην υπάρχουν αντιφάσεις και κενά.
- β) Οι τριάντα τέσσερις Ομηρικοί ύμνοι, γραμμένοι από διάφορους και σε διάφορες εποχές, που αποτελούσαν άσματα προς τιμήν των θεών και παρουσιάζονταν από ραψωδούς στις εορτές τους.
- γ) Τα Ομηρικά έπη, Ιλιάδα και Οδύσσεια, στα οποία εμμέσως υπάρχουν άπειρες πληροφορίες για τους θεούς και τους ήρωες.
- δ) Οι αρχαίες τραγωδίες, που έχουν κατά κανόνα μυθολογικά θέματα και εμμέσως φωτίζουν τον χαρακτήρα θεών και ηρώων, και τέλος
- ε) Η "Ελλάδος Περιήγησις" του Πausανία, ο οποίος κατά τον 2ο μ.Χ. αιώνα επισκέφθηκε τα μεγάλα Ιερά και τους ναούς της Ελλάδας, είχε ειδικό ενδιαφέρον για τα θρησκευτικά θέματα, και μας άφησε πολύτιμα κείμενα.

Οι πανάρχαιοι και ποικίλοι μύθοι των αρχαίων Ελλήνων για την καταγωγή των θεών συστηματοποιήθηκαν ήδη από τον 8ο π.Χ. αιώνα από τον ποιητή Ησίοδο στο "διδασκτικό έπος" της Θεογονίας. Ο Κρόνος, ένας από τους δώδεκα Τιτάνες, τέκνα του Ουρανού και της Γαίας, διαδέχεται τον πατέρα του και με τη Ρέα αποκτά τον Δία και άλλους θεούς. Παρά την επιβουλή του Κρόνου, ο Δίας ενηλικιώνεται και μαζί με τους άλλους θεούς εκθρονίζει τον πατέρα του και αποκτά την πλήρη εξουσία στον κόσμο. Η Τιτανομαχία, η σύγκρουση με τους Τιτάνες, τα αδέρφια του Κρόνου, με ενθάρρυνση της μητέρας τους της Γαίας, κατέληξε στην επικράτηση των θεών του Ολύμπου. Αργότερα όμως η Γαία ξεσήκωσε άλλα παιδιά της, τους Γίγαντες, τερατώδη όντα με ανθρώπινο κορμό και φίδια στη θέση των ποδιών, κατά των θεών. Η Γιγαντομαχία κατά τον μύθο διήρκεσε μεγάλο διάστημα αλλά οι θεοί μετά από πολλές μάχες νίκησαν και τους Γίγαντες. Έτσι οι θεοί του Ολύμπου, κατά τη Θεογονία πάντοτε, επικράτησαν τελικά, δηλαδή ο Λόγος επιβλήθηκε στην άγρια φύση και τη βαρβαρότητα. Η Ολύμπια Τάξη παγιώθηκε στον κόσμο.

Οι μύθοι αυτοί εκτός από το συμβολικό τους νόημα έδωσαν την ευκαιρία να αναπτυχθεί η εικονογραφία των θεϊκών αυτών μαχών, σε άπειρα έργα γλυπτικής και ζωγραφικής σε αγγεία, αλλά και να δημιουργηθούν δευτερεύοντες μύθοι για τον ρόλο κάθε θεού στις κοσμογονικές αυτές συγκρούσεις. Έτσι λοιπόν οι αρχαίοι πίστευαν ότι οι μεγάλοι θεοί ήταν δώδεκα. Ο Δίας, τα αδέρφια του Ποσειδώνας, Ήρα, Δήμητρα και Εστία και τα παιδιά του, Αθηνά, Απόλλωνας, Άρτεμη, Αφροδίτη, Άρης, Ερμής και Ήφαιστος. Μαζί με τη Δήμητρα λατρευόταν η κόρη της, η Περσεφόνη. Πολλές φορές τη θέση της Εστίας στο Δωδεκάθεο παίρνει ο Διόνυσος, όπως και στην παρούσα εκπαιδευτική μουσειοσκευή.

Οι αρχαίοι Έλληνες φαντάζονταν τους θεούς να ζουν σαν μία οικογένεια, ευτυχείς, αθάνατοι, πάντοτε νέοι, στα παλάτια του Δία στον Όλυμπο. Υποτίθεται ότι έτρωγαν, έπιναν, άκουγαν μουσική, δέχονταν τις προσφορές και τις θυσίες των ανθρώπων και συζητούσαν τα θεϊκά και τα ανθρώπινα. Μπορούσαν όμως να μένουν σε Ιερά και ναούς που είχαν δημιουργήσει οι άνθρωποι και να παρεμβαίνουν εμμέσως ή αμέσως στη ζωή τους. Μπορούσαν επίσης κάτω από ορισμένες συνθήκες να κάνουν τους ανθρώπους ευτυχείς και ακόμα να τους δώσουν ανάπαυση και μακαριότητα μετά από τον θάνατό τους.

Είναι αυτονόητο ότι η πίστη σε όλα αυτά ήταν θέμα προσωπικό, εξαρτώμενο από πολλούς παράγοντες. Σημασία έχει ότι, όπως απέδειξαν νεότερες έρευνες και κυρίως η ανάγνωση της γραμμικής γραφής Β', οι περισσότεροι τουλάχιστον από τους Ολύμπιους θεούς λατρεύονταν στον ελλαδικό χώρο ήδη από τον 12ο ή 13ο π.Χ. αιώνα. Ο τρόπος της λατρείας και ο χαρακτήρας των θεών της προϊστορικής αυτής εποχής διέφερε από τον γνωστό της κλασικής περιόδου και ήταν προφανώς πιο κοντά αφ' ενός στις φυσικές δυνάμεις και την ετήσια αναζωογόνηση του φυτικού και ζωικού κόσμου και αφ' ετέρου στη λεγόμενη "ορμή της θρησκευτικότητας", τον αυθόρμητο τρόπο του "θρησκεύειν", τον ανεπηρέαστο ακόμα από τις αρχές της ηθικής και του δικαίου. Οι θεοί λατρεύθηκαν επί δύο χιλιάδες χρόνια και με την πάροδο του χρόνου άλλαζαν ιδιότητες. Σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, στον ίδιο χώρο, πολλές φορές και στο ίδιο μνημείο λατρεύθηκαν διαφορετικοί θεοί. Νεότεροι θεοί αντικαθιστούν ενίοτε παλαιότερους και σιγά σιγά οι χθόνιες θεότητες παρακώρησαν τη θέση τους στις ουράνιες.

Οι θεοί λατρεύονταν παντού: στα όρη, στα λειβάδια, στις πόλεις, στα σπίτια, στα νερά. Το σύνολο του χώρου που τους είχε παραχωρηθεί λεγόταν "τέμενος", δηλ. ένα τμήμα δημόσιας γης που "τεμνόταν" προς χάρη της λατρείας ενός θεού. Η επιλογή του χώρου είχε συνήθως σχέση με την επίγεια, άμεση ή έμμεση, εμφάνιση σε αυτόν ενός θεού ή με κάποιο σχετικό γεγονός.

Βασικό στοιχείο της λατρείας ήταν η θυσία, και έτσι κύριος πυρήνας του Ιερού ήταν ο βωμός. Τα πρώτα λατρευτικά αντικείμενα ήταν άμορφοι λίθοι ή ξύλα που πίστευαν ότι είχαν πέσει από τον ουρανό και αργότερα πρωτόγονα ξόανα, στα οποία μπορούσαν να προσφέρουν πέπλους ή κοσμήματα. Τα πρώτα αγάλματα ήταν αφιερώματα για να "αγάλλονται" οι θεοί και σιγά σιγά αντικατέστησαν τα ξόανα, ως αντικείμενα που δέχονταν τη λατρεία. Τα λατρευτικά αντικείμενα, ξόανα ή αγάλματα καθώς και τα πολύτιμα αφιερώματα προς τους θεούς έφεραν την ανάγκη της προστασίας τους από τις καιρικές συνθήκες και συνακόλουθα το κτίσιμο του ναού, ενός απλού σηκού αρχικά, ενός συνθετότερου κτηρίου ήδη από τον 8ο π.Χ. αιώνα. Η ανέγερση ναών αποτέλεσε τη σπουδαιότερη εκδήλωση της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής. Τα πιο σπουδαία μνημεία της για την πρώιμη και την κλασική περίοδο είναι αυτά της Ελλάδας και των αποικιών της Νοτίου Ιταλίας και της Σικελίας· για την ελληνιστική και τη ρωμαϊκή περίοδο οι ναοί της Μικράς Ασίας. Αν και η αφορμή για την ανέγερση ναών ήταν πάντοτε η απόδοση τιμής σε έναν θεό, σύντομα οι ναοί εξελίχθηκαν σε στοιχείο γοήτρου μιας πόλης και πολιτιστικού ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων.

Όπως σημειώθηκε, βασικό στοιχείο της λατρείας ήταν η θυσία. Είχε σκοπό να ευχαριστήσει τον θεό και να προκαλέσει την ανταπόδοση ευτυχίας ή επιτυχίας. Οι θυσίες μπορούσαν να είναι αναίμακτες προσφορές από καρπούς και άνθη, συνήθως όμως ήταν αιματηρές, με το σφάξιμο ζώων. Ο Προμηθέας είχε διδάξει τους ανθρώπους πώς προσφέρονταν στους θεούς οι θυσίες αυτές: τα μη φαγώσιμα μέρη καίγονταν προς τιμήν των θεών επάνω στον βωμό και τα υπόλοιπα μοιράζονταν στους πανηγυριστές. Οι σπουδαιότερες θυσίες είναι αυτές που προσέφερε η πόλη στις μεγάλες εορτές του έτους με πολλές και πλούσιες προσφορές. Συνηθισμένες όμως ήταν και οι θυσίες από ιδιώτες, όταν ήθελαν να ζητήσουν κάποια συγκεκριμένη χάρη από τον θεό.

Άλλα στοιχεία της λατρείας στην αρχαία Ελλάδα ήταν οι πομπές και οι αγώνες. Η συμμετοχή στους κόπους και τις δαπάνες ενός αγώνα, εθεωρείτο επίσης μία προσφορά στον θεό προς τιμήν του οποίου διοργανωνόταν.

Οι εορτές διέφεραν πολύ μεταξύ τους: τα Αρρηφόρια εμπλέκουν μόνον ελάχιστα πρόσωπα, στην ηλικία της αθωότητας, με πλήρη άγνοια της φύσης των "Αρρήτων", και γίνονται με απόλυτη μυστικότητα, στο σκοτάδι της νύχτας. Τα Παναθηναία εμπλέκουν όλη την πόλη, διαρκούν πολλές ημέρες, οι πανηγυριστές συμμετέχουν σε αγώνες, παίρνουν έπαθλα και η μεγάλη πομπή στην Ακρόπολη καταλήγει σε θυσία 100 βοδιών. Η φυσική λατρεία, τα κοσμικά πανηγύρια, οι θρησκευτικοί καθαρμοί, οι Ιεροί Γάμοι, οι εορτές για τις Σκιές, τα Μυστήρια που υπόσχονταν μία καλύτερη μετά θάνατον ζωή, οι γυμνικοί, οι μουσικοί και οι θεατρικοί αγώνες αποτελούσαν πολύ διαφορετικές μορφές της λατρείας προς τους αρχαίους θεούς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΣΚΕΥΗΣ "ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ"

1. "Το Δωδεκάθεο" — Το Βιβλίο της Μουσειοσκευής

Πρόκειται για το παρόν βιβλίο. Αποτελεί μία συνοπτική παρουσίαση της εκπαιδευτικής μουσειοσκευής "Το Δωδεκάθεο". Περιλαμβάνει την εισαγωγή στο θέμα, περιγράφει και συνδέει μεταξύ τους τα διάφορα περιεχόμενα έντυπα και παιχνίδια, παρέχει οδηγίες αξιοποίησής τους καθώς και προτάσεις προς τον εκπαιδευτικό.

2. Οι Δώδεκα Θεοί του Ολύμπου

Για κάθε έναν από τους δώδεκα θεούς υπάρχει ένα βασικό έντυπο, στο οποίο έχουν συγκεντρωθεί διάφορες πληροφορίες για τον συγκεκριμένο θεό: σύντομη περιγραφή των χαρακτηριστικών του, οι πιο σημαντικοί μύθοι που αναφέρονται σ' αυτόν, τα ονόματα των συντρόφων του και των παιδιών του, οι κυριότερες επωνυμίες του, χαρακτηριστικά στοιχεία για τη λατρεία του, για τις εορτές που γίνονταν για να τον τιμήσουν, τα κυριότερα ιερά και ναοί που του είχαν αφιερωθεί. Αναφέρονται χαρακτηριστικές παραστάσεις του σε γλυπτά και αγγεία καθώς και τα σύμβολα χάρις στα οποία αναγνωρίζουμε τον κάθε θεό· επίσης τα αφιερωμένα σε αυτόν ζώα και φυτά.

Τα κείμενα αυτά, που απευθύνονται στον εκπαιδευτικό, είναι σκοπίμως μικρά, έχουν όμως τις απαραίτητες πληροφορίες για μία πρώτη γνωριμία με τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου. Επωνυμίες θεών, ονόματα προσώπων, τόπων, εορτών και μνημείων διατρέχουν τα κείμενα που είναι χωρισμένα σε θεματικές παραγράφους.

Η μία όψη του εντύπου έχει μόνον εικόνες και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μικρή αφίσα μέσα στην τάξη. Η εικονογράφηση παρουσιάζει ποικιλία και είναι αντιπροσωπευτική του κάθε ενός από τους δώδεκα θεούς. Σε κάθε τρίπτυχο βρίσκει κανείς την απεικόνιση της κεφαλής του θεού από ένα γνωστό έργο της αρχαίας τέχνης καθώς και μικρότερες εικόνες που δείχνουν τη σημασία που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες στους θεούς, την άμεση σχέση τους με την καθημερινή ζωή και την καθοριστική συμβολή τους στην ανάπτυξη της τέχνης.

Παρουσιάζονται λοιπόν για κάθε θεό ένα γλυπτό, ένα νόμισμα, ένα αγγείο με μυθολογικές παραστάσεις, ένα αρχιτεκτονικό έργο καθώς και ένα έργο νεότερης τέχνης από την Αναγέννηση έως σήμερα. Έχει γίνει προσπάθεια κατά την επιλογή αυτών των έργων τέχνης να δοθεί στα παιδιά η πολυμέρεια του αρχαίου κόσμου, η προσωπικότητα του κάθε θεού, η κατανόηση του ρόλου των συμβόλων του και τελικά η δυνατότητα σύνθεσης όλων αυτών. Όπου ήταν δυνατόν προτιμήθηκαν παραδείγματα έργων τέχνης από την αθηναϊκή Ακρόπολη. Η παράσταση του κάθε θεού σε σχέδιο, όπως εικονίζε-ται στην ανατολική ζωφόρο του Παρθενώνα, συνοδεύει κάθε τρίπτυχο και αντιπροσωπεύει τον θεό.

Ως προς την επιλογή του εικονογραφικού υλικού ακολουθήθηκαν οι παρακάτω αρχές:

Η μορφή του θεού στην πρώτη σελίδα επιλέχθηκε από αρχαία έργα γλυπτικής σε μάρμαρο. Στόχος είναι να τονισθεί ο ανθρωπομορφισμός της αρχαίας ελληνικής θρησκείας.

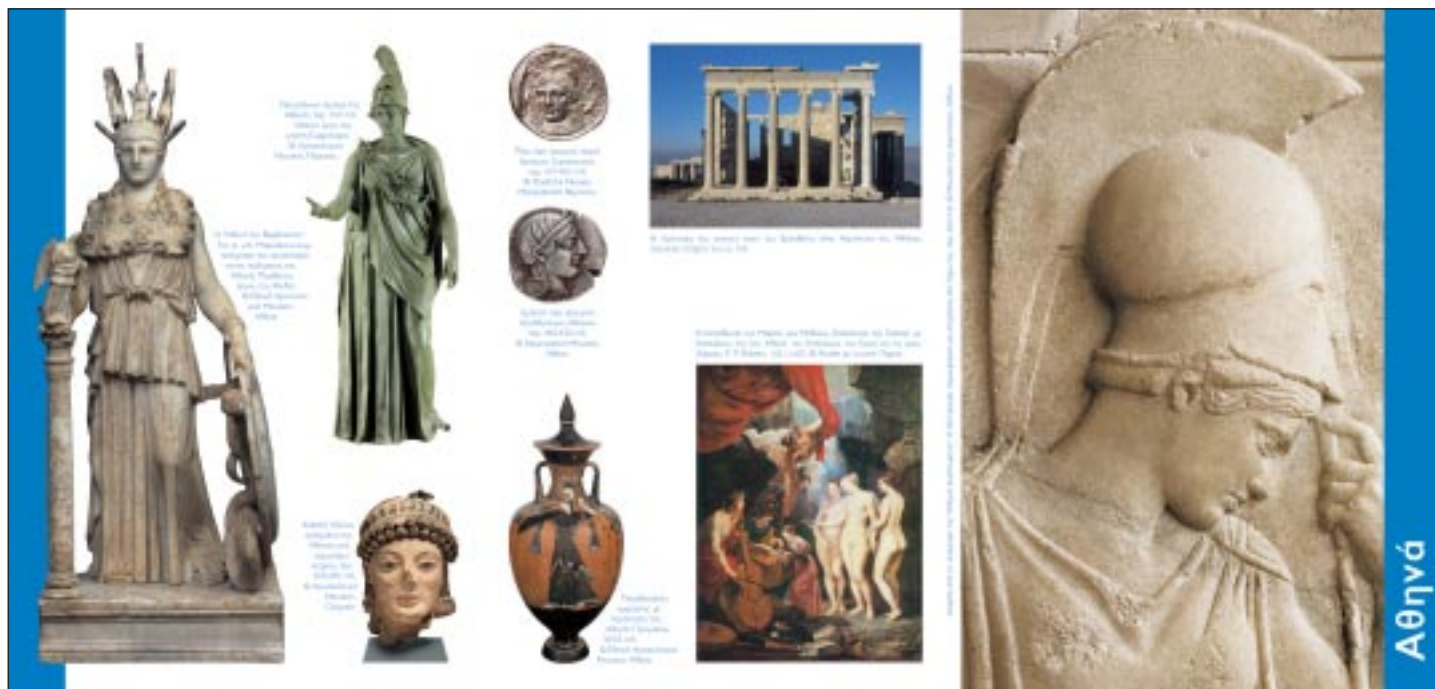
Τα έργα αρχαίας πλαστικής, περίοπτα αγάλματα ή ανάγλυφα, έχουν επιλεγεί να είναι αφ' ενός σε διαφορετικές κλίμακες και αφ' ετέρου από διαφορετικά υλικά, τόσο από ευτελή (όπως ο πηλός) όσο και από πολύτιμα (όπως ο χρυσός). Περιλαμβάνονται γλυπτά διαφόρων εποχών, πρώιμα και μεταγενέστερα. Υπάρχουν αγάλματα αρχαϊκά, αυστηρορυθμικά, κλασικά, ελληνοιστικά, κλασικιστικά, ρωμαϊκά. Αναδεικνύουν αγαλματικούς τύπους που δημιούργησαν μεγάλοι καλλιτέχνες της αρχαιότητας (Φειδίας, Αλκαμένης, Ευφράνωρ, Σκόπας, Πραξιτέλης, Δοιδάλας) για να αντιγραφούν σε διάφορα μεγέθη και σε διάφορα υλικά αργότερα. Το άγαλμα του Απόλλωνα Παρνοπίου, έργο του Φειδία, παρουσιάζεται όπως είναι σήμερα ως αντίγραφο στο Μουσείο του Κάσσελ αλλά και όπως θα ήταν άλλοτε ορειχάλκινο ή μαρμάρινο με τα αρχαία χρώματα. Η "Λουομένη Αφροδίτη", έργο του Δοιδάλα, παρουσιάζεται επίσης όπως αντιγράφηκε σε μια χρυσή περόνη ή σε ένα μικρογραφικό γλυπτό από ορεία κρύσταλλο.

Τα αγγεία έχουν επιλεγεί με κριτήριο τη σαφήνεια της εικονογράφησης του κάθε θεού και τη δυνατότητα αναγνώρισής του από τα σύμβολά του. Για να φανεί επίσης ο πλούτος της αρχαίας ελληνικής αγγειοπλαστικής έχουν επιλεγεί αγγεία μελανόμορφα, ερυθρόμορφα, αγγεία με ανάγλυφη διακόσμηση, αγγεία με λευκό βάθος αλλά και διαφόρων τύπων: αμφορείς, κρατήρες, κύλικες, λήκυθοι, πυξίδες, υδρίες, κ.ά.

Τα αρχιτεκτονικά μνημεία τα αφιερωμένα στους θεούς επίσης ποικίλουν. Έχουμε υπαίθρια Ιερά στο φυσικό περιβάλλον (όπως της Αφροδίτης στο Δαφνί), απλούς βωμούς (όπως του Διονύσου), ιερούς χώρους περιβαλλόμενους από στοές (όπως στη Βραυρώνα), τελεστήρια (όπως στο Σαγκρί της Νάξου) και βέβαια πολλούς ναούς διαφόρων τύπων, κτισμένους στους τρεις ρυθμούς της αρχαίας αρχιτεκτονικής, τον Ιωνικό, τον Δωρικό και τον Κορινθιακό.

Σε κάθε τρίπτυχο υπάρχει και μία εικόνα νεότερου έργου τέχνης με θέμα από την αρχαία μυθολογία και τους θεούς, που μας δείχνει πόσο επηρέασαν τους νεότερους καλλιτέχνες. Τα έργα είναι ζωγραφικά και γλυπτά τόσο Ευρωπαϊών όσο και Αμερικανών δημιουργών, και χρονικά ποικίλουν από την πρώιμη Αναγέννηση (S. Botticelli 1481) ως τις μέρες μας (A. Karo, 1990).

Τα αρχαία νομίσματα των διαφόρων ελληνικών πόλεων, είχαν πολύ συχνά παραστάσεις των θεών και των συμβόλων τους. Τα νομίσματα στα έντυπα, από διαφορετικά υλικά, χρυσά, ασημένια και χάλκινα, έχουν επιλεγεί για την ιδιαίτερη καλλιτεχνική τους αξία αλλά και για την ευκολία αναγνώρισης του κάθε θεού από τα σύμβολά του.

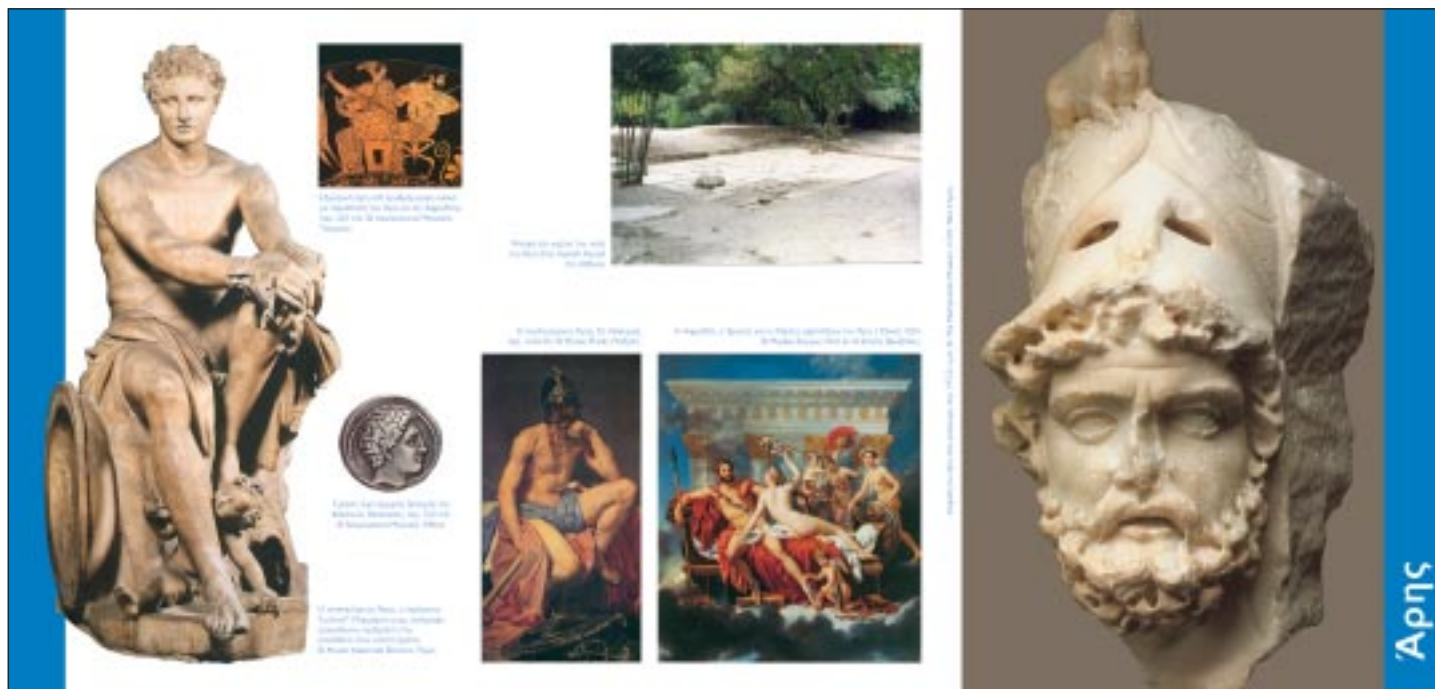
Η θεά **Αθηνά** προστάτευε την αρχαία Αθήνα, αλλά και πολλές άλλες περιοχές σε ολόκληρη την Ελλάδα. Ήταν η θεά της σοφίας και του πολέμου αλλά συγχρόνως των τεχνών και της χειροτεχνίας. Σε αυτήν απέδιδαν τόσο τις εφευρέσεις για το δάμασμα της φύσης (του χαλινού, του σκάφους του πλοίου, του αργαλειού, του τόρνου, του τροχού των αγγειοπλαστών και του αυλού), όσο και τα στρατηγήματα για την επιχείρηση κάποιου μεγάλου έργου ή πολέμου. Την χαρακτήριζε η παρθενική αυτάρκεια και συνακόλουθα το αυτεξούσιο, αλλά και η ωριμότητα, η υπευθυνότητα και η επιείκεια. Με την ψήφο της αθωνώνταν κάποιος σε περίπτωση ισοψηφίας σε δίκη. Σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις θα μπορούσε κάποιος να πει ότι ήταν η θεά του πολιτισμού. Σύμβολα της Αθηνάς ήταν η γλαυξ-κουκουβάγια, η περικεφαλαία, η αιγίδα (προστατευτικό δέρμα κασίκας, ένα είδος ασπίδας) την οποία της έδωσε ο πατέρας της, το γοργόνειο (η αποτρόπαια κεφαλή της Γοργούς-Μέδουσας) επάνω στην αιγίδα ή στην ασπίδα της, το δόρυ, το αδράχτι και η ελιά. Είναι η μόνη γυναικεία θεότητα που παρουσιάζεται πολύ συχνά με πολεμική αμφίεση.

Ο **Απόλλωνας** ήταν η προσωποποίηση του ηλιακού φωτός, θεός της μουσικής, της ποίησης, της αρμονίας, της λογικής αλλά και της μαντικής. Εθεωρείτο εκτελεστής της βούλησης του Δία, τιμωρός της ύβρεως, προστάτης των γεναρχών και των οικιστών των πόλεων αλλά και θεραπευτής πόνων και καθαρτής από το "άγος" εγκλημάτων. Εθεωρείτο επίσης ο ωραιότερος από τους Ολύμπιους θεούς, ο "κάλλιστος των αθανάτων". Το όνομα Φοίβος σήμαινε ιερός και καθαρός.

Σύμβολα του θεού ήταν ο τρίποδας, η λύρα, η κιθάρα, η φαρέτρα με το τόξο (όπως και για την αδελφή του, την Άρτεμη) και ο ομφαλός των Δελφών. Ως αγαπημένα φυτά είχε τη δάφνη και τη φοινικιά και ως ζώα τους κύκνους, τα δελφίνια και τους κόρακες.

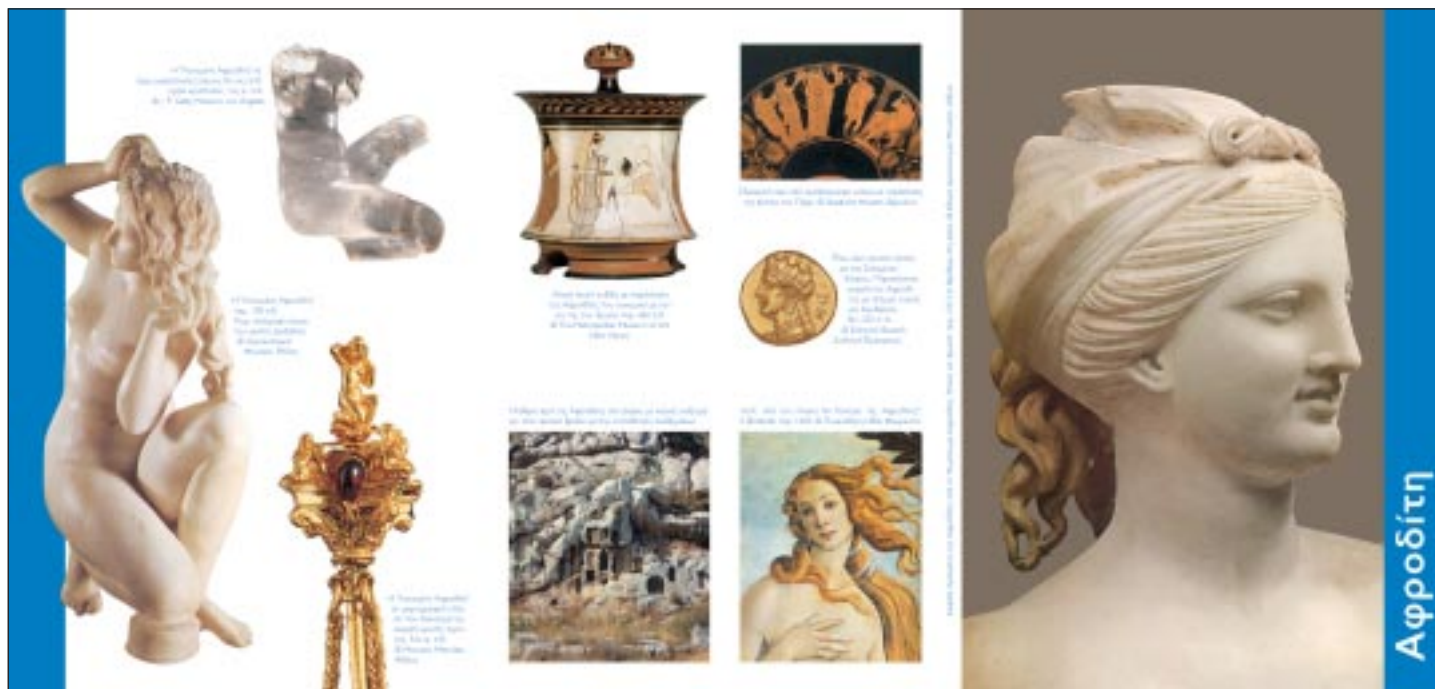
Ο **Άρης** ήταν για τους αρχαίους ο θεός του πολέμου και των μαχών. Ήταν η προσωποποίηση της ανελέητης μάχης και έβλεπε τον πόλεμο ως αυτοσκοπό. Τον χαρακτήρα του Άρη τον δίνει ο Όμηρος στην Ιλιάδα· ήταν το πρότυπο του πολεμιστή που ορμά στη μάχη με μανία, πελώριος στο σώμα, ταχύτατος στα πόδια, που βρυχάται όσο δέκα χιλιάδες πολεμιστές μαζί. Με έμφαση τονίζεται από τον ποιητή η διαφορά του από την επίσης πολεμική θεά, την Αθηνά, η οποία πολεμούσε για κάποιο σκοπό. Ο Άρης ήταν τόσο αιμοχαρής, ώστε τον αντιπαθούσε ακόμα και ο πατέρας του, ο Δίας.

Σύμβολα του Άρη ήταν τα όπλα, το δόρυ, το κράνος αλλά και οι δάδες. Αφιερωμένο σε αυτόν ζώο ήταν ο σκύλος. Στα ζώα που θυσίαζαν προς τιμήν του περνούσαν γύρω από τον λαιμό τους κλαδιά από μηλιά.

Η **Αρτεμη** λατρευόταν στην αρχαία Ελλάδα ως θεά της άγριας φύσης, των δασωμένων βουνών, των πηγών και των άγριων ζώων. Όπως και η Αθηνά και η Εστία, κατά την ελληνική μυθολογία, δεν παντρεύτηκε ποτέ και αντιπροσώπευε το πρότυπο της μοναχικής, ελεύθερης, ανεξάρτητης νέας γυναίκας που ζούσε κοντά στη φύση και ασχολείτο με το κυνήγι. Οι Έλληνες πίστευαν ότι προστάτευε τη νεότητα, τους καρπούς της γης και τις επίτοκες γυναίκες. Συνοδευόταν από Νύμφες και Χάριτες και είχε παρθενική ομορφιά.

Σύμβολα της θεάς ήταν το τόξο, η φαρέτρα, η ημισέληνος, το ελάφι, τα κυνηγετικά σκυλιά, ο ταύρος και η αρκούδα. Στην κλασική εποχή η Άρτεμη παριστάνεται πάντοτε ντυμένη με πολύπτυχα φορέματα. Συχνά συνδυάζεται με το κυπαρίσσι.

Η **Αφροδίτη** ήταν η θεά της ομορφιάς και του έρωτα. Για τους αρχαίους Έλληνες αντιπροσώπευε επίσης τις μεγάλες φυσικές δυνάμεις που διατηρούν τη ζωή στον κόσμο· αυτές που ενώνουν σε γάμο τον ουρανό και τη γη για να γεννηθούν τα δώρα της φύσης, τα φυτά και τα ζώα. Στα όψιμα κλασικά χρόνια, και μάλιστα στο Συμπόσιο του Πλάτωνα, γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα στην Ουρανία Αφροδίτη που αντιπροσώπευε τον αγνό έρωτα και προστάτευε οικογένεια και γονιμότητα και στην Πάνδημο Αφροδίτη, η οποία προστάτευε τις εταίρες και τον ελεύθερο έρωτα.

Σύμβολα της ήταν τα περιστέρια και οι χήνες, πτηνά αφιερωμένα στη θεά και το ρόδο, το αγαπημένο της λουλούδι. Παριστάνεται με πλούσια κεντημένα φορέματα, αυτά που ύφαιναν και έραβαν οι Χάριτες και οι Ώρες, ή και γυμνή, κυρίως στα οψιμότερα έργα τέχνης. Συχνά βγαίνει μέσα από κοχύλι ή συνοδεύεται από τον γιο της, τον Έρωτα, που κρατάει τόξο.

Η **Δήμητρα** ήταν η θεά των καλλιεργημένων αγρών, προστάτιδα της γεωργίας και των σιτηρών. Δίδαξε στους ανθρώπους την καλλιέργεια της γης και βρισκόταν κοντά στους θνητούς περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο θεό. Κάτω από ορισμένες συνθήκες μύησης, τους προσέφερε την υπόσχεση μιας ευτυχισμένης μεταθανάτιας ζωής. Η προσωπικότητα της Δήμητρας χαρακτηριζόταν επίσης από τη σχέση μητέρας και κόρης. Ήταν η μητέρα της Περσεφόνης, βασίλισσας του Κάτω Κόσμου, με την οποία σχημάτιζε ένα θεϊκό ζεύγος, πράγμα που ξεπερνά τη μυθολογία και γίνεται καθοριστικό για την κατανόηση των συμβολισμών και της ιδιαίτερης μυστηριακής λατρείας τους κατά την αρχαιότητα.

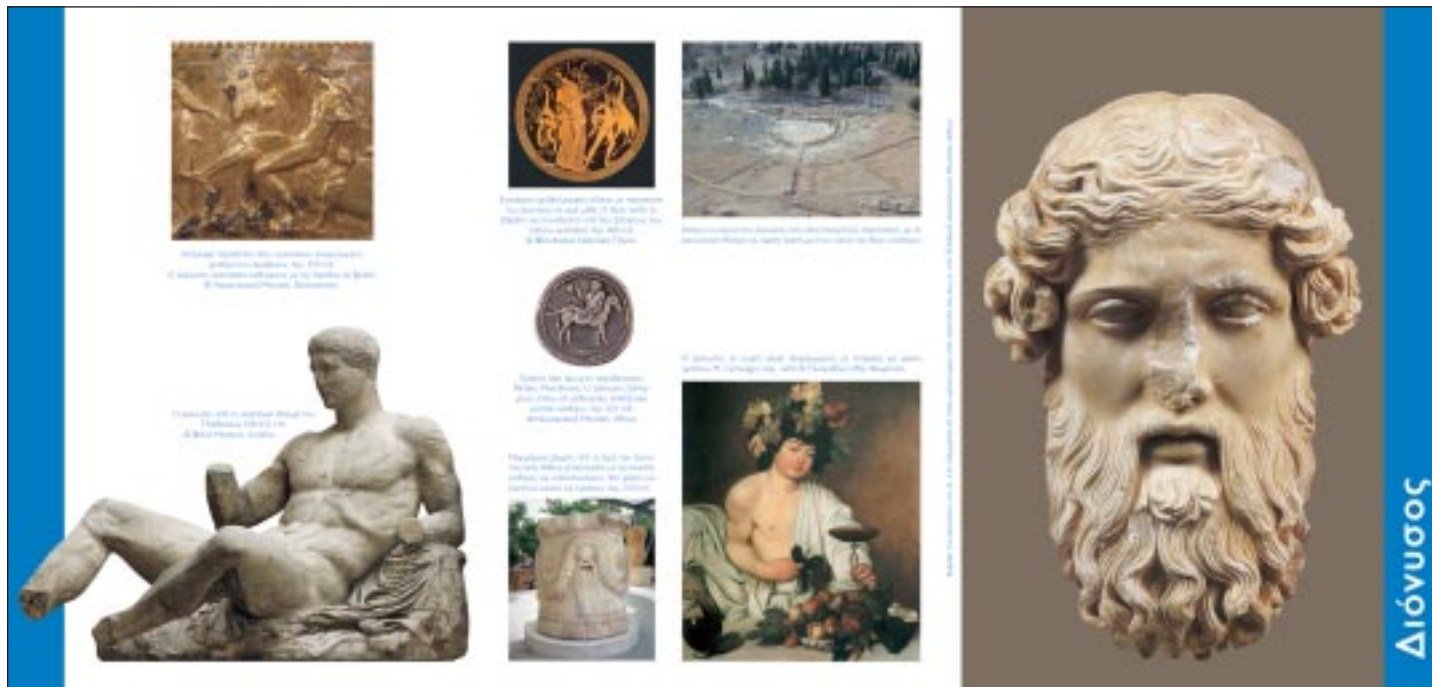
Σύμβολα της Δήμητρας ήταν οι δάδες (τις οποίες κρατούσαν οι μνημένοι στα Ελευσίνια Μυστήρια), το σκήπτρο και τα στάχυα. Στην Περσεφόνη ήταν αφιερωμένος ο πετεινός και στη Δήμητρα ο χοίρος. Όταν η Δήμητρα και η Κόρη εικονίζονται μαζί, τις δάδες κρατάει η Κόρη, σύζυγος του Άδη.

Οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν τον **Δία** κορυφαίο θεό που γνώριζε και έβλεπε τα πάντα, με εξουσία σε όλα τα θεία και τα ανθρώπινα θέματα, κυρίαρχο του ουρανού και των ατμοσφαιρικών φαινομένων. Ήταν αδελφός και σύζυγος της Ήρας, αδελφός του Ποσειδώνα, της Δήμητρας, της Εστίας και του θεού του Άδη Πλούτωνα, και πατέρας των υπόλοιπων Ολύμπιων θεών.

Κατά τον Όμηρο η υπέρτατη αυτή θεότητα ήταν πατέρας θεών και ανθρώπων.

Τον χαρακτήριζε, εκτός από τη δύναμη, η δικαιοσύνη και η ηθική τελειότητα: αμείβει την αρετή και τιμωρεί την κακία. Επίσης τιμωρούσε όσους παράκουγαν τις εντολές του. Γνώριζε το μέλλον και μπορούσε να δώσει χρησμούς ή κάποιες ενδείξεις γι' αυτό, τις "Διοσημίες". Ήταν επίσης Ξένιος, προστάτης της φιλοξενίας.

Ο **Διόνυσος** ήταν θεός των αμπελιών, του κρασιού, του εκστατικού χορού, αλλά και της γονιμότητας και της παραγωγικότητας της γης. Είναι δύσκολο να προσδιορισθεί με ακρίβεια ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του, αλλά φαίνεται ότι αντιπροσώπευε την έννοια των δυνάμεων του υποσυνειδήτου, που εκδηλώνονταν με την υπέρβαση της λογικής, με την έκσταση, τη μέθη και τον ενθουσιασμό. Είναι χαρακτηριστικό, ότι, τόσο στους οπαδούς του όσο και στους αρνητές του, μπορούσε να μεταδώσει τη μανία, στους μεν ως ευτυχισμένη λύση της λύπης με το κρασί και τον χορό, στους δε ως ανίατη παραφροσύνη.

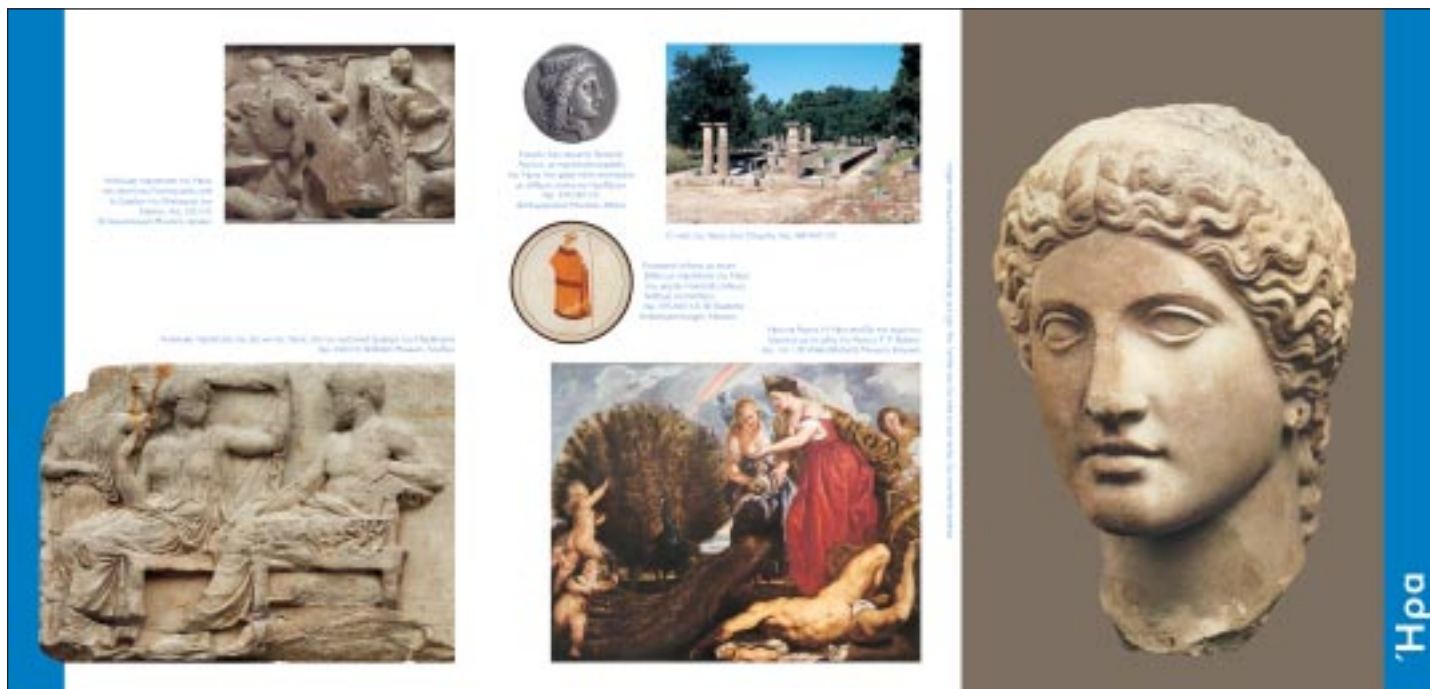
Η λαϊκή λατρεία του Διονύσου υπήρξε η αφετηρία της τραγωδίας και του θεάτρου γενικότερα.

Σύμβολα του Διονύσου ήταν ο θύρσος, ένα ξύλινο ραβδί περιτυλιγμένο με φύλλα κισσού και αμπέλου, το αγγείο κάρθαρος, ο κισσός, οι κληματίδες, οι μάσκες του θεάτρου. Αφιερωμένα σε αυτόν ζώα ήταν ο τράγος, ο όνος και ο πάνθηρας.

Οι αρχαίοι απέδιδαν ποικίλες ιδιότητες στον **Ερμή**, γιατί πίστευαν ότι είχε αρμοδιότητες στον κόσμο των θεών του Ολύμπου, στον κόσμο των ανθρώπων, αλλά και στον Άδη, στον Κάτω Κόσμο. Ήταν θεός της αένας κίνησης, της επικοινωνίας, των ανταλλαγών, συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου, των δρόμων, της καλής τύχης και συγχρόνως αγγελιοφόρος και εκτελεστής των εντολών των θεών. Προστάτευε κάθε μορφής κέρδος προερχόμενο τόσο από το εμπόριο όσο και από τον δόλο, την απάτη και την κλοπή. Στις αρχαίες ελληνικές αγροτικές κοινωνίες εθεωρείτο επιστάτης των βοσκημάτων, αιγοπροβάτων, βοδιών, ίππων και ημιόνων και αργότερα ο φιλικός στους ανθρώπους Ψυχοπομπός, που τους οδηγούσε, όταν πέθαιναν, στον Κόσμο των Σκιών. Προστάτευε ακόμα τη μουσική και τους αθλητικούς αγώνες και είχε τον χαρακτηρισμό Λόγιος, δηλαδή γνώστης και με ευκρινή λόγο.

Σύμβολα του Ερμή ήταν το κηρύκειο, τα φτερωτά σανδάλια, ο πίλος, ο πέτασος, το σκουφί και το πουγκί. Συχνά συνδυάζεται με τον κέδρο και παριστάνεται κρατώντας κριάρι.

Η **Ἥρα** εθεωρείτο megίστη θεά, σύζυγος του Δία και βασίλισσα του Ουρανού. Προστάτευε τον γάμο, την οικογένεια και τις γυναίκες. Ἦταν το υπόδειγμα της πιστής συζύγου, αυστηρή αλλά και εκδικητική, με πολλά χαρακτηριστικά του παντοδύναμου συζύγου της. Σχετιζόταν με το στοιχείο του αέρα, είχε βασιλικό παράστημα, υπερηφάνεια και γαλήνη. Πιστεύεται ότι η λατρεία της ήταν πανάρχαια στον ελλαδικό χώρο.

Σύμβολα της θεάς ήταν το ρόδι, σύμβολο της αφθονίας και της συζυγικής αγάπης, το σκήπτρο, ο πόλος, ένα ψηλό στέμμα, και το διάδημα. Ιερά ζώα της ήταν το παγώνι, ο κούκος και τα βόδια. Ιερό φυτό της θεάς ήταν η λυγαριά.

Ο **Ήφαιστος** ήταν ο θεός δαμαστής της φωτιάς και κατασκευαστής έργων από μέταλλα. Θεός "με ειδικές ανάγκες", ήταν ο θεός της δημιουργικής εργασίας, γλύπτης, πλάστης, ορειχάλκουργός, τορευτής, χρυσοκόος και συνάμα προστάτης των τεχνιτών. Στα ομηρικά έπη υπάρχει εξαιρετικός θαυμασμός για τα έργα του και δίνονται εκτενείς περιγραφές τους, ενώ η λατρεία του στην Αθήνα των κλασικών χρόνων μαρτυρεί την αγάπη και την εκτίμηση των κατοίκων της για τα εκλεπτυσμένα έργα μεταλλοτεχνίας και κεραμικής, στη δημιουργία των οποίων η φωτιά ήταν απαραίτητο στοιχείο.

Σύμβολα του θεού ήταν το σφυρί, η λαβίδα του χαλκούργου, ο διπλός πέλεκυς και το μπαστούι. Συχνά παριστάνεται επάνω σε όνο.

Για τους αρχαίους Έλληνες ο **Ποσειδῶνας** ήταν κύριος του υγρού στοιχείου, θεός της θάλασσας, των πηγών, των λιμνών και των ποταμών. Ήταν αδελφός του Δία και ένας από τους ισχυρότερους Ολύμπιους θεούς. Ο Δίας τον αποκαλούσε "πρεσβύτατον και άριστον των θεών". Η εξουσία του εκτεινόταν και στα έγκατα της γης, γιατί ήταν αυτός που δημιούργησε τους σεισμούς αλλά και στερέωνε την ξηρά σε σχέση με τη θάλασσα. Κατοικούσε μαζί με τη σύζυγό του, Αμφιτρίτη, σε ένα χρυσό παλάτι στα βάθη του πελάγους και έτρεχε στην επιφάνεια της θάλασσας επάνω σε χρυσό άρμα με άγρια άλογα, ακολουθούμενος από Νύμφες και ενάλια πλάσματα, τρίτωνες, ιππόκαμπους και δελφίνια.

Σύμβολα του Ποσειδώνα ήταν η τρίαινα με την οποία τάρραζε τα νερά, τα άλογα, τα δελφίνια και τα ενάλια τέρατα που τον ακολουθούσαν. Αφιερωμένα σ' αυτόν φυτά ήταν το πεύκο και τα φύκια.

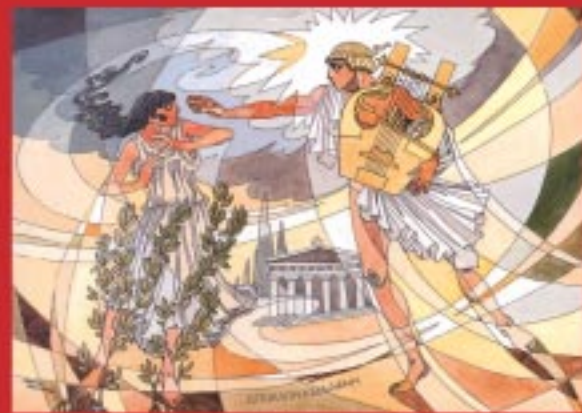
ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ - Οι δώδεκα θεοί στον Όλυμπο.

3. Καρτέλλες - Μύθοι

Οι καρτέλλες αυτές, έργο του ζωγράφου Παύλου Βαλασάκη, απεικονίζουν χαρακτηριστικές σκηνές από μύθους των θεών. Υπάρχει μία καρτέλλα για κάθε θεό, και μία με όλους μαζί. Τα χαρακτηριστικά σύμβολα του κάθε θεού είναι πολύ εμφανή τόσο στις μεμονωμένες καρτέλλες όσο και στη γενική. Το κείμενο πίσω από κάθε καρτέλλα απευθύνεται στους μαθητές.

ΑΘΗΝΑ - Η Αθηνά στην Ακρόπολη δίπλα στην ιερή ελιά.

ΑΠΟΛΛΩΝΑΣ - Η Δάφνη μεταμορφώνεται σε φυτό για να αποφύγει τον Απόλλωνα.

ΑΡΗΣ - Ο Άρης με τα παιδιά του, Έριδα, Δείμο και Φόβο, μπροστά σε μία κατεστραμμένη από τον πόλεμο πόλη.

ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΙ ΚΟΡΗ - Η απαγωγή της Περσεφόνης από τον Πλούτωνα.

ΔΙΑΣ - Ο Δίας με τον αετό του, ρίχνει κεραυνούς.

ΔΙΟΝΥΣΟΣ - Ο Διόνυσος μεταμορφώνει σε δελφίνια τους πειρατές που τον απήγαγαν.

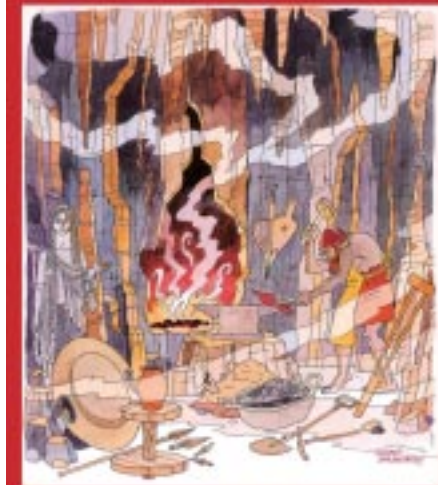
ΗΡΑ - Η Ήρα με το παγώνι και το ρόδι της.

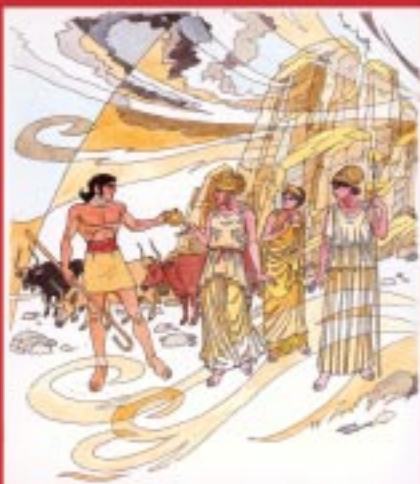
ΠΟΣΕΙΔΩΝΑΣ - Ο Ποσειδώνας με το άρμα του μπροστά από το παλάτι του, στον βυθό της θάλασσας.

ΑΡΤΕΜΗ
 Η Άρτεμη με το ελάφι της και τον Καλυδώνιο κήπρο.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ
 Ο Ήφαιστος στο εργαστήριό του.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ
 Ο Πάρις προσφέρει το "Μήλο της Έριδος" στην Αφροδίτη.

ΕΡΜΗΣ
 Ο Ερμής, αγγελιοφόρος των θεών, πετάει στους αιθέρες.

Αναγνωρίζοντας... ΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ

4. Καρτέλλες - Παιχνίδια

Οι καρτέλλες αυτές εικονίζουν έργα αρχαίας και νεότερης τέχνης με παραστάσεις των θεών, σε γλυπτά, σε αγγεία, σε νομίσματα, σε γραμματόσημα καθώς επίσης φυτά και ζώα αφιερωμένα στους θεούς. Ο μαθητής πρέπει να αναγνωρίσει ποιος θεός εικονίζεται σε κάθε έργο, να απαντήσει στις ερωτήσεις που υπάρχουν στο πίσω μέρος κάθε καρτέλλας, καθώς επίσης και να συσχετίσει τους θεούς με τα αφιερωμένα σε αυτούς ζώα και φυτά, έργα του ζωγράφου Μιχάλη Καλλιμόπουλου.

Αναγνωρίζοντας τους θεούς... σε ΓΥΠΤΑ

Αναγνωρίζοντας τους θεούς... σε ΑΓΓΕΙΑ

Αναγνωρίζοντας τους θεούς... σε ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

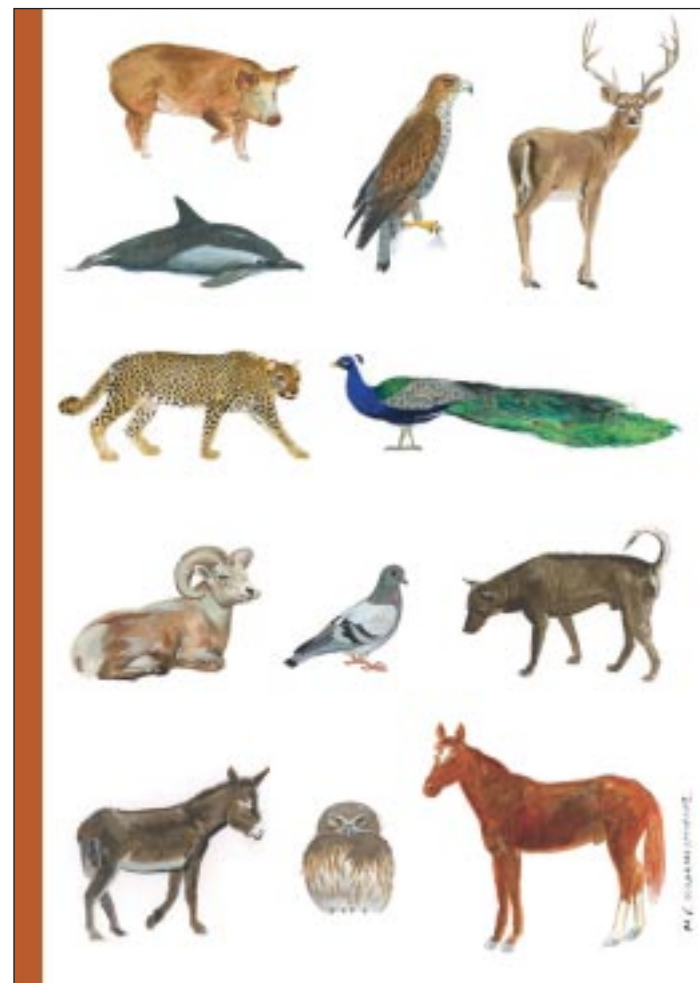

Αναγνωρίζοντας τους θεούς... σε ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ

Αναγνωρίζοντας ΦΥΤΑ αφιερωμένα στους θεούς

Αναγνωρίζοντας ΖΩΑ αφιερωμένα στους θεούς

ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝΤΑΣ θεούς

Μία καρτέλλα-παινίδι με δώδεκα φιγούρες-θεούς διαφορετικών χρωμάτων προ-τρέπει το παιδί να δημιουργήσει τους δικούς του θεούς, να διαλέξει ποιο χρώμα εκφράζει καλύτερα τον κάθε ένα, να βρει εικόνες από περιοδικά και εφημερίδες για να ντύσει τις φιγούρες, να τους προσθέσει σύμβολα.

5. Σύμβολα & Συμβολισμοί

Ένας φάκελλος που περιλαμβάνει μικρά, απλά σύμβολα-αντικείμενα βοηθάει τον μαθητή να φαντασθεί και να αναπλάσει δημιουργικά όλον τον κόσμο των αρχαίων θεών μέσα από σύμβολα και συμβολισμούς. Οι μαθητές μπορούν να συμπληρώσουν τον φάκελλο με δικά τους αντίστοιχα σύμβολα. Ένα γραμματόσημο, ένα νόμισμα, ένα κοχύλι, μία μάσκα θεάτρου, μία καρδιά μπορούν να συμβολίζουν ιδιότητες των θεών τόσο στον αρχαίο όσο και στον σύγχρονο κόσμο· ένα φτερό αντιπροσωπεύει όλα τα πουλιά, ένα φύλλο όλα τα φυτά, ένα αστέρι όλα τα ουράνια σώματα.

6. Έντυπα - Παιχνίδια

• Ποιος είναι Ποιος στον Όλυμπο

Παιχνίδι Αναγνώρισης των Θεών

Το παιχνίδι έχει στόχο την αναγνώριση των θεών. Στηρίζεται στον συνδυασμό φωτογραφιών μίας χαρακτηριστικής κεφαλής, ενός γλυπτού, ενός αγγείου, ενός νομίσματος, ενός ναού, καθώς και ενός νεότερου έργου τέχνης για κάθε θεό.

Ο μαθητής αναγνωρίζει μύθους, γνωστές απεικονίσεις των θεών καθώς και τα σύμβολά τους και στη συνέχεια επιλέγει και συνδυάζει τα έργα που εικονίζουν τον ίδιο θεό.

• Οι Θεοί του Ολύμπου στη Ζωφόρο του Παρθενώνα

Το παιχνίδι είναι αφιερωμένο στο Δωδεκάθεο όπως εικονίζεται στη ζωφόρο του Παρθενώνα. Οι μαθητές παρατηρούν τους θεούς σε μία θαυμάσια φωτογραφική ανασύνθεση που τους αποκαθιστά όπως ήταν κάποτε στο κεντρικό τμήμα επάνω από την είσοδο του ναού και αναζητούν την ταυτότητα και τα σύμβολα των θεών. Δίνονται πληροφορίες για το μνημείο, μία επωνυμία για κάθε θεό καθώς και το αφιερωμένο σε αυτόν ζώο και φυτό.

• Στο Διαδίκτυο Μπορείτε να Βρείτε...

Η θεά της Ακρόπολης, η Αθηνά και γενικότερα το Δωδεκάθεο, καθώς εικονίζεται στην ανατολική ζωφόρο του Παρθενώνα, αποτελούν από χρόνια θεματικούς άξονες για τον Τομέα Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης. Έτσι υπάρχει και άλλο εκπαιδευτικό υλικό που μπορεί να συνδυασθεί με το Δωδεκάθεο και που ο εκπαιδευτικός μπορεί εφ' όσον ενδιαφέρεται να αναζητήσει είτε σε δανειστική μορφή είτε σε ψηφιακή στη διεύθυνση www.ysma.culture.gr

Μια Μέρα στην Ακρόπολη Αναζητώντας τη Θεά Αθηνά

Με το έντυπο αυτό οι μαθητές κάνουν μία περιήγηση στον αρχαιολογικό χώρο και μαθαίνουν την τοπογραφία των μνημείων του Ιερού Βράχου μέσα από μία αναζήτηση των αγαλμάτων της θεάς Αθηνάς, η οποία λατρευόταν στην Ακρόπολη με πολλές και διαφορετικές μορφές. Γνωρίζουν τα επί μέρους αγάλματα, τα διάφορα υλικά κατασκευής τους, τις διαστάσεις, τη σχέση τους με τα κτήρια και τον χώρο. Παράλληλα περιγράφονται οι ιδιότητες της θεάς, τα σύμβολά της, ιστορίες από τη μυθολογία και τη λατρεία της στην αρχαία Αθήνα. Οι μαθητές επισκέπτονται το Μουσείο της Ακρόπολης, όπου αναζητούν αγάλματα της θεάς Αθηνάς. Τέλος, τοποθετούν αυτοκόλλητα με τα διάφορα αγάλματα της θεάς επάνω σε προοπτικό σχέδιο του βράχου της Ακρόπολης.

28η Εκατομβαιώνος: Μια Μέρα με τη Ζωφόρο του Παρθενώνα

Στο έντυπο αυτό οι μαθητές, με τη βοήθεια ενός μικρού παιδιού, συμμετέχουν στην πομπή των Παναθηναίων, μαθαίνουν για τον ναό και τον γλυπτικό του διάκοσμο, για τη μεγάλη γιορτή, για τη σύνθεση της ζωφόρου και στη συνέχεια αναγνωρίζουν τα μέλη της πομπής στη ζωφόρο του Παρθενώνα, τους θεούς, τους ιερείς, τους άρχοντες, τους ιππείς, καθώς και τα ζώα που προορίζονται για τις θυσίες.

Η Ζωφόρος του Παρθενώνα

Τη ζωφόρο του Παρθενώνα, το μοναδικό αυτό γλυπτικό σύνολο της κλασικής εποχής με θέμα την πομπή των Παναθηναίων, μήκους 160 μ., μπορεί ο μαθητής να δει αναλυτικά σε μία φωτογραφική ανασύνθεση στο Διαδίκτυο.

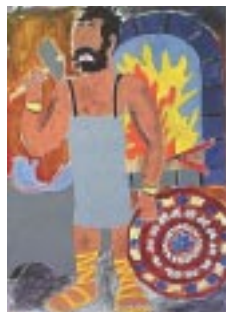

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

Το Δωδεκάθεο και η αρχαία μυθολογία αποτελούν αγαπημένα θέματα των παιδιών, καλύπτουν εκτεταμένο μέρος του αναλυτικού προγράμματος στα σχολεία και μπορούν να ενταχθούν στη διδακτέα ύλη πολλών τάξεων. Μέσα από το Δωδεκάθεο, τη μυθολογία και την τέχνη μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα διαθεματικό τρόπο διδασκαλίας. Μεγάλα αφιερώματα μπορούν να γίνουν στα πλαίσια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης καθώς επίσης και στο πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης.

Τα κείμενα στα έντυπα των θεών απευθύνονται στον εκπαιδευτικό. Η πίσω πλευρά των εντύπων, με τις εικόνες, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αφίσα μέσα στην τάξη. Τα έντυπα-παιχνίδια καθώς και οι καρτέλλες με τους μύθους και τα παιχνίδια απευθύνονται στους μαθητές.

Ακολουθούν προτάσεις για τον εκπαιδευτικό, πολλές από τις οποίες έχουν ήδη εφαρμοσθεί από εκπαιδευτικούς με τους οποίους έχουμε μακρόχρονη συνεργασία. Αναλυτική βιβλιογραφία με τις δημοσιεύσεις των εργασιών των σχολείων μπορείτε να βρείτε στην ιστοσελίδα της Υ.Σ.Μ.Α.

Μυθολογία, Ιστορία και Τέχνη

• Το Παιχνίδι των Χειροτεχνιών

Ασχοληθείτε με **χειροτεχνίες**. Ζωγραφίστε τους θεούς με όλων των ειδών τα χρώματα. Δημιουργήστε έργα με την τεχνική του κολλάζ. Εκμεταλλευθείτε τις τεράστιες δυνατότητες των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών για την επεξεργασία της εικόνας. Σκανάρετε εικόνες και επεξεργασθείτε τις.

Αναζητήστε ή κατασκευάστε μαζί με τους μαθητές κάποια μικροαντικείμενα που σχετίζονται με τους θεούς. Κάνετε σελιδοδείκτες, κάρτες pop-up, mobile με τους 12 θεούς· κρεμάστε τα στην τάξη. Φτιάξτε το γενεαλογικό δένδρο των θεών.

Κατασκευάστε **παιχνίδια** έχοντας ως στόχο την αναγνώριση των θεών και των μύθων τους. Τα ωραιότερα παζλ μπορούν να γίνουν με τα σύμβολα των θεών. Οι μύθοι και

οι περιπλανήσεις των θεών μπορούν να δώσουν υλικό για ένα επιτραπέζιο παιχνίδι.

• Το Παιχνίδι του Μουσείου της Τάξης

Φτιάξτε το δικό σας μουσείο των θεών, το μουσείο της τάξης.

Αναρτήστε στην τάξη **πίνακες**, έναν για κάθε θεό. Ο κάθε θεός έχει πολλά σύμβολα. Οι μαθητές μπορούν να φέρουν από το σπίτι τους αντικείμενα, κάρτες, φωτογραφίες από περιοδικά (υπάρχουν πολλά σε διαφημίσεις, π.χ. ο Ερμής στην Interflora ή η Δήμητρα στην Αγροτική Τράπεζα) ώστε σιγά-σιγά η συλλογή της τάξης να μεγαλώνει.

Έγχρωμα φωτοαντίγραφα από βιβλία και εγκυκλοπαίδειες μπορούν να πλουτίσουν με σπουδαία έργα τέχνης τη συλλογή σας.

Στη συνέχεια ζητήστε από τους μαθητές να μετατρέψουν κούκλες, ευκούληδες, Lego ή οποιαδήποτε άλλη φιγούρα, σε θεούς για να εκτεθούν στο μουσείο σας.

• Το Παιχνίδι του Μαθητή-Συλλέκτη

Μελετήστε τις καρτέλλες με τα **γραμματόσημα** και τα **νομίσματα**. Προτρέψτε τους μαθητές να κάνουν δική τους συλλογή, να μαζέψουν σύγχρονα γραμματόσημα και νομίσματα του 20ού αιώνα, κέρματα αλλά και χαρτονομίσματα που απεικονίζουν τους αρχαίους θεούς. Ειδικά για τον Ερμή (γραμματόσημα) και την Αθηνά (νομίσματα) μπορούν να κάνουν πιο καλή συλλογή στοιχείων. Οι μαθητές μπορούν να ψάξουν και σε ξένα νομίσματα και να βρουν τους θεούς και τα σύμβολά τους. Ζητήστε τους να σχεδιάσουν δικές τους προτάσεις για τα Ελληνικά Ταχυδρομεία και το Νομισματοκοπείο.

• Το Παιχνίδι των Θεών και των Μύθων τους

Ζητήστε από τους μαθητές να **αναγνωρίσουν τους μύθους** που εικονίζονται στις καρτέλλες. Βάλτε τους να γράψουν τους υποτιθέμενους διαλόγους μεταξύ των θεών. Προτρέψτε τους μαθητές να ζητήσουν κάτι από τον κάθε θεό ανάλογα με τις ιδιότητές του. Τι θα ζητούσες από τον Ήφαιστο και τι από την Ήρα;

Τα παιδιά μπορούν στη συνέχεια να δημιουργήσουν έναν δικό τους μύθο για να εξηγήσουν ένα φυσικό φαινόμενο, να το γράψουν ως σενάριο για ένα θεατρικό έργο και στη συνέχεια να το δραματοποιήσουν.

Ο κάθε μαθητής μπορεί να **ταυτισθεί με έναν θεό**, να κατασκευάσει σύμβολα, να φωτογραφηθεί με αυτά παριστάνοντας τον συγκεκριμένο θεό. Μπορεί να σχεδιάσει θεούς και να βάλει για πρόσωπο τη δική του φωτογραφία. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να γίνει ένας πίνακας ή ένα αναμνηστικό βιβλίο της τάξης με όλους τους μαθητές-θεούς.

Δημιουργήστε μαζί με τους μαθητές έναν φάκελλο με θέμα "**Άλλοι Αρχαίοι Θεοί**". Μελετήστε κι άλλους θεούς, την Εστία, τον Πλούτο, τον Πλούτωνα, τον Ασκληπιό, τη Νέμεση, την Ήριδα, τον Έρωτα κλπ.

Δώστε σύγχρονα σύμβολα στους αρχαίους θεούς. Τι σύμβολα θα είχαν σήμερα που θα αντιπροσώπευαν τις ιδιότητές τους μέσα από τις σύγχρονες ανάγκες; Μην ξεχνάτε ότι εξ ίσου δημιουργική ως μάθημα μπορεί να είναι και η επινόηση ενός **νέου σύγχρονου θεού** από τους μαθητές. Θεοί της Φύσης, της Λήθης, των Χρωμάτων και της Γυμναστικής έχουν δημιουργηθεί από μαθητές.

• Το Παιχνίδι των Ναών

Οι μαθητές μπορούν να σχεδιάσουν **έναν ναό για τον θεό τους** και να κατασκευάσουν τη μακέτα του από ποικίλα υλικά. Χρησιμοποιώντας τα έντυπα της μουσειοσκευής και άλλα βιβλία από τη σχολική βιβλιοθήκη μπορούν να μελετήσουν μύθους του συγκεκριμένου θεού επάνω σε αγγεία και γλυπτά και να προτείνουν συνθέσεις για αετώματα, μετόπες και ζωφόρο, τα οποία να τοποθετήσουν στη μακέτα του ναού τους. Μπορούν αν θέλουν και να τα "αναπαραστήσουν" με τα σώματά τους, ζωντανεύοντας έτσι τα γλυπτά.

• Μία Αρχαία Γιορτή στο Σχολείο

Μελετήστε τις **αρχαίες γιορτές**, ως μέσο ψυχαγωγίας των αρχαίων και πραγματοποιήστε μία γιορτή στο σχολείο. Χαρακτηριστική γιορτή της αρχαίας λατρείας ήταν τα Παναθήναια. Οργανώστε αγώνες ραψωδίας-ποίησης, αγώνες καλλιτεχνικούς, μουσικούς, θεατρικούς, αθλητικούς. Οργανώστε μία αρχαία πομπή όπως αυτή που εικονίζεται στη ζωφόρο του Παρθενώνα.

Μυθολογία και Γλώσσα

• Το Παιχνίδι της Γλώσσας

Η **αρχαία ελληνική γλώσσα** είναι σίγουρα η πιο ενδιαφέρουσα και ωραία γλώσσα στον κόσμο. Η ένταξη στο μάθημα κάποιων από τα ωραιότερα και ετυμολογικά πιο ενδιαφέροντα επίθετα, μπορεί να εμπλουτίσει τη διδασκαλία και να αυξήσει το ενδιαφέρον των μαθητών για την αρχαία γλώσσα και για την εξέλιξή της.

Για τον κάθε θεό δίνονται πολλές **επωνυμίες**. Κάποιες από αυτές είναι σημαντικές για τη λατρεία, ενώ κάποιες άλλες για την ποίηση της γλώσσας ή για την τέχνη του λόγου. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να εντάξει στο μάθημά του μερικές από τις επωνυμίες που παρατίθενται και να ζητήσει από τους μαθητές να βρουν τη σημασία τους, είτε ερμηνεύοντάς τες, είτε με ένα λεξικό. Ψάξτε να βρείτε κάποιες αρχαίες λέξεις που έχουν μεταφερθεί αυτούσιες σε ξένες γλώσσες. Οι μαθητές μπορούν να γράψουν διαλόγους των θεών και να τους εμπλουτίσουν με τις επωνυμίες. Στη συνέχεια μπορούν να τους δραματοποιήσουν.

Κάποιοι μαθητές μπορούν να απαγγέλλουν ιστορίες, γνωστούς ή δικούς τους μύθους. Μην ξεχνάτε τους **αρχαίους ραψωδούς** που γύριζαν στα συμπόσια και τις εορτές και απήγγελλαν τις ραψωδίες. Βοηθητική γι' αυτήν τη δραστηριότητα είναι η παραπομπή στα αρχαία κείμενα που κάνει

ο Ι. Θ. Κακριδής στη Μυθολογία της Εκδοτικής Αθηνών. Με αυτόν ως οδηγό μπορείτε να δείτε κατ' ευθείαν τις πηγές, το έπος, τους Ύμνους, τον Ησίοδο, τις τραγωδίες και τις κωμωδίες που έχουν εκδοθεί σε θαυμάσιες μεταφράσεις και να κάνετε το μάθημα από τα πρωτότυπα κείμενα. Έτσι οι μαθητές μαθαίνουν ότι υπάρχουν διαφορετικοί μύθοι για το ίδιο θέμα, ότι οι μύθοι δεν είναι ιστορικές πηγές, είναι ιστορίες που δίνουν απαντήσεις σε υπαρξιακά προβλήματα των ανθρώπων, που δικαιολογούν τα φυσικά φαινόμενα, τον κόσμο γύρω μας.

Μυθολογία και Φυσικές Επιστήμες

• Το Παιχνίδι της Φυσικής Ιστορίας

Ο κάθε θεός είχε **ζώα και φυτά** αφιερωμένα σ' αυτόν. Γίνετε ερευνητής της φύσης. Δημιουργήστε στο σχολείο τον κόσμο της ξηράς, της θάλασσας και του αέρα.

Μαζέψτε φυτά και φωτογραφίες φυτών και ζώων. Ψάξτε να βρείτε τους μύθους που τα συνδέουν με τους θεούς και φτιάξτε βιβλία, φυτολόγια και ζωολόγια.

Ψάξτε να βρείτε κάποια από τα φυτά των θεών στην εξοχή. Φυτέψτε κάποια στο σχολείο (αμπέλι, κισσό, δάφνη, ελιά, τριανταφυλλιά). Μαζέψτε ρόδια, στάχια, φύκια.

Οργανώστε μία επίσκεψη στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας, όπου μπορείτε να βρείτε τα περισσότερα από τα φυτά της αρχαιότητας και των θεών.

Ξεχωρίστε τα αφιερωμένα στους θεούς πουλιά, ζώα και θαλάσσια όντα. Ψάξτε για φτερά από παγώνι, πετεινό, κουκουβάγια, χήνα, περιστέρι.

Φαντασθείτε τον κόσμο των μυθολογικών όντων, αυτών που προέρχονται από τον συνδυασμό ζώου και ανθρώπου (γοργόνα, μινώταυρος, κένταυρος, σφίγγα, τρίτων) ή ζώων μεταξύ τους (ιππόκαμπος, ιππαλεκτρίων). Αναζητήστε τους αντίστοιχους μύθους.

• Το Παιχνίδι της Γεωγραφίας

Στα πλαίσια του **μαθήματος της Τοπικής Ιστορίας** συνδυάστε την έρευνά σας με τοπικές θεότητες και παραδόσεις. Ψάξτε τους τοπικούς σας θρύλους. Αν ο αρχαίος περιηγητής Πausανίας πέρασε από τα μέρη σας, τότε με οδηγό τα θαυμάσια βιβλία του Ν. Παπαχατζή της Εκδοτικής Αθηνών, περιηγηθείτε με τα μάτια του Πausανία τον τόπο σας. Φτιάξτε ένα παιχνίδι με τους θεούς και τα ταξίδια τους στην Ελλάδα. Αναζητήστε τους τοπικούς ήρωες και τις τοπικές γιορτές για να συμμετάσχετε σ' αυτές.

Αναζητήστε Ιερά των θεών στην περιοχή σας καθώς και σε όλη την Ελλάδα. Μοιράστε χάρτες στους μαθητές και ζητήστε τους να σημειώσουν τις περιοχές όπου υπήρχαν Ιερά του κάθε θεού. Χρησιμοποιήστε όλων των ειδών τις απομιμήσεις περγαμηνής και τα βουλοκέρια για να δώσετε αυθεντικότητα και γοητεία σε έναν "αρχαίο" χάρτη.

• Το Παιχνίδι της Αστρονομίας

Ψάξτε μαζί με τους μαθητές σας στο Σύμπαν, **στους πλανήτες και στα άστρα**, για αναπαραστάσεις ιστοριών από τη μυθολογία. Αρχίστε με το ηλιακό μας σύστημα, τον Ήλιο-Απόλλωνα, τη Σελήνη-Άρτεμη, τους πλανήτες Ερμή, Άρη, Αφροδίτη, Ποσειδώνα και Δία. Ψάξτε τους μύθους για τη Γαία, τον Πλούτωνα, τον Ουρανό και τον Κρόνο. Συνεχίστε με το μύθο της δημιουργίας του Γαλαξία από το γάλα της Ήρας και τους ωραιότερους αρχαίους μύθους που αποτυπώνονται στους αστερισμούς.

Μυθολογία και Σύγχρονα Επαγγέλματα

Ποια αρχαία επαγγέλματα προστάτευε κάθε θεός; Αντίστοιχα ποια θα προστάτευε σήμερα; Συζητήστε "αν ο θεός ζούσε σήμερα" τι θα αντιπροσώπευε και τι εργασία θα έκανε (π.χ. η θεά Αθηνά θα ήταν πιθανόν καθηγήτρια Πανεπιστημίου, ο Ερμής επικεφαλής των επικοινωνιών).

Φαντασθείτε τους θεούς του Ολύμπου σαν την κυβέρνηση της χώρας. Τι υπουργείο θα εμπιστευόσασταν σε κάθε θεό;

Φαντασθείτε τους θεούς σαν τους καθηγητές του σχολείου σας. Τι μάθημα θα σας έκανε ο κάθε θεός;

Η Ελλάδα είναι μία χώρα γεμάτη αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία.

Αναζητήστε **τα επαγγέλματα τα σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά**, τη διαχείριση και τη διαφύλαξή της. Γίνετε αρχαιολόγος, ξεναγός, συντηρητής αρχαιοτήτων, φύλακας αρχαιοτήτων. Γίνετε αρχιτέκτονας μνημείων, αρχιτέκτονας μουσείων, αρχιτέκτονας εκθέσεων.

Ασχοληθείτε με τα **τουριστικά επαγγέλματα**. Οργανώστε εκδρομές, ειδικές διαδρομές μέσα στον αρχαιολογικό χώρο, ίσως και εικονικές, γράψτε έναν οδηγό για παιδιά.

Γίνετε **διαφημιστής**. Δώστε ονόματα των θεών σε μία σύγχρονη επιχείρηση: Απόλλωνας σε ένα μουσικό συγκρότημα, Αφροδίτη σε μία εταιρεία καλλυντικών, Ζεους σε μια εταιρεία ηλεκτρικών ειδών, Ποσειδώνας σε ένα ναυτιλιακό γραφείο. Σχεδιάστε τη διαφημιστική καμπάνια της εταιρείας, το λογότυπο, ζωγραφίστε αφίσες. Σκεφθείτε τις τεράστιες δυνατότητες δημιουργικών κειμένων που έχουν αφητηρία μύθους για τους αρχαίους θεούς.

Γίνετε **συγγραφέας** ιστορικών μυθιστορημάτων. Μελετήστε μία συγκεκριμένη εποχή και ζωντανέψτε μία δική σας ιστορία μέσα σε αυτήν. Γράψτε το ημερολόγιο ενός ιστορικού ή φανταστικού προσώπου της εποχής. Γράψτε ένα γράμμα σε αυτό ή από αυτό.

Γίνετε **δημοσιογράφοι**, πάρτε συνεντεύξεις από τους θεούς. Δημοσιεύστε τις σε εφημερίδα ή προβάλτε τις στην τηλεόραση.

Συζητήστε την οργάνωση μίας **έκθεσης έργων τέχνης** μέσα σε ένα μουσείο, μέσα στην τάξη σας. Επιλέξτε τα αντικείμενα που θα εκτεθούν, σχεδιάστε την κάτοψη της έκθεσης, τις προθήκες. Επιλέξτε τον φωτισμό, τα χρώματα και τα υλικά που θα χρησιμοποιήσετε. Γράψτε μία σύντομη περιγραφή για κάθε αντικείμενο και φτιάξτε έναν κατάλογο για παιδιά που να συνοδεύει την έκθεση. Κατασκευάστε τη μακέτα της έκθεσης. Μην ξεχάσετε να ασφαλίσετε τα έργα τέχνης για ένα ποσό.

Οργανώστε τα εγκαίνια της έκθεσης, τις προσκλήσεις, την αφίσα. Ζητήστε από τον Διευθυντή του σχολείου να την εγκαινιάσει.

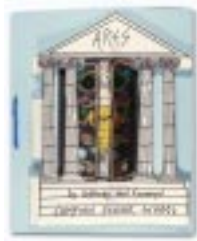
Οργανώστε ένα **κατάστημα μουσείου**. Σχεδιάστε το λογότυπο, τη διακόσμηση του καταστήματος, τα προϊόντα που θα πωλούνται, το χαρτί περιτυλίγματος, τη σακούλα του.

• Ας Φτιάξουμε ένα Βιβλίο για τους Θεούς

Ζητήστε από τους μαθητές να φτιάξουν **ένα βιβλίο** για έναν ή για περισσότερους θεούς.

Καθώς κατασκευάζει ένα βιβλίο ο μαθητής, γράφει τα κείμενα, κάνει την εικονογράφηση, διαλέγει τις εικόνες, οργανώνει το περιεχόμενό του σε κεφάλαια, πρόλογο, επίλογο, βιβλιογραφία και index, δίνει στο βιβλίο το σχήμα του (ίσως κάποιος από τα σύμβολα του θεού), δημιουργεί το εξώφυλλο, το οπισθόφυλλο, τους τίτλους, τη σελίδα τίτλου, επιλέγει τις γραμματοσειρές, τα πρωτογράμματα, κάνει τη σελιδοποίηση. Μαθαίνει να διακρίνει τα επαγγέλματα, τους συντελεστές που δημιουργούν, προωθούν και πωλούν ένα βιβλίο.

Η Μουσειοσκευή Ταξιδεύει...

Η μουσειοσκευή "Το Δωδεκάθεο" έχει σχεδιασθεί ώστε να μπορεί να χρησιμοποιείται μέσα στην τάξη, και στη συνέχεια σε έναν χώρο πολιτισμικής αναφοράς, ουσιαστικά σε κάθε χώρο. Ένα μόνον έργο τέχνης για έναν μόνον θεό είναι ικανό να ενεργοποιήσει ολόκληρο το εκπαιδευτικό δυναμικό της μουσειοσκευής αυτής.

• Σε ένα Μουσείο ή σε έναν Αρχαιολογικό Χώρο

Τα αρχαιολογικά μουσεία είναι γεμάτα έργα τέχνης, γλυπτά, αγγεία, νομίσματα με θεούς και ήρωες, που εικονίζουν τους ωραιότερους μύθους γι' αυτούς. Αφού μελετήσετε τη μουσειοσκευή, χωρίστε τους μαθητές σε ομάδες, και αναθέστε σε κάθε ομάδα έναν θεό. Μελετήστε τις καρτέλες με τα έργα τέχνης της αρχαιότητας. Με τη βοήθειά τους αναζητήστε παρόμοιες μορφές και παρόμοιες σκηνές στις προθήκες του μουσείου. Με τη βοήθεια μίας ψηφιακής μηχανής φωτογραφίστε τα αντικείμενα μέσα στις προθήκες του μουσείου και φτιάξτε έναν φάκελλο με το "Δωδεκάθεο του μουσείου". Φτιάξτε μία ιστορία, ένα ειδικό οδοιπορικό για τις αρχαιότητες του συγκεκριμένου μουσείου.

Εκπαιδευτικοί και μαθητές από διάφορα μέρη ενός νομού μπορούν μαζί να κάνουν οδοιπορικά σε ναούς ενός θεού π.χ. στην Αττική μπορούν τα κοντινά σε ναούς σχολεία να συνεργασθούν σε αναζήτηση Ιερών της θεάς Άρτεμης, της Αρτέμιδος Βραυρωνίας στην Ακρόπολη και στη Βραυρώνα, της Αρτέμιδος Αγροτέρας στο Παγκράτι, της Αρτέμιδος Μουνιχίας στον Πειραιά, της Αρτέμιδος Αμαρυσίας στο Μαρούσι, της Αρτέμιδος Ταυροπόλου στη Λούτσα, της Αρτέμιδος Προπιλαίας στην Ελευσίνα κ.α. Οι μαθητές του κάθε σχολείου μπορούν να ξηναγήσουν, να οδηγήσουν τους μαθητές των άλλων σχολείων σε ένα γενικό οδοιπορικό στα ίχνη της θεάς στην Αττική.

• Σε μία Πινακοθήκη,

σε μία περιοδική έκθεση, σε μία αίθουσα Τέχνης, και γενικότερα σε έναν χώρο με νεότερα έργα τέχνης. Οι συμβολισμοί των αρχαίων θεών συχνά επιβιώνουν σε έργα των τελευταίων πέντε αιώνων αλλά και σε σύγχρονα έργα τέχνης. Επισκεφθείτε τον χώρο που επιλέξατε, εντοπίστε κάποια έργα και στη συνέχεια πηγαίετε μαζί με τους μαθητές για να τα εντοπίσουν πλέον μόνοι τους.

• Σε μία Βιβλιοθήκη

Δημιουργήστε μία βιβλιοθήκη για τους θεούς μέσα στην τάξη, ζητώντας από τους μαθητές να φέρουν τα δικά τους βιβλία από το σπίτι. Οργανώστε μαζί με τους μαθητές μία έκθεση μέσα σε μία βιβλιοθήκη, Σχολική ή Δημόσια.

Η κατάταξη των βιβλίων στις βιβλιοθήκες ακολουθεί το Δεκαδικό Σύστημα Dewey που χωρίζει τα βιβλία σε 10 κατηγορίες: 100-Φιλοσοφία και Ψυχολογία, 200-Θρησκεία, 300-Κοινωνικές επιστήμες, 400-Γλώσσες, 500-Φυσικές επιστήμες, 600-Εφαρμοσμένες επιστήμες, 700-Καλές τέχνες, Ψυχαγωγία, Ερασιτεχνικές απασχολήσεις, 800-Λογοτεχνία, 900-Ιστορία, Γεωγραφία, Βιογραφίες, 000-Γενικά έργα. Αναζητήστε και συνδυάστε στοιχεία για τους θεούς μέσα από όλες τις κατηγορίες των βιβλίων. Πολλοί δημιουργικοί συνδυασμοί μπορούν να γίνουν μεταξύ των θεών και ποικίλων θεμάτων: βιβλία για τα σπίτια των θεών, τους αρχαίους ναούς, για τα νεοκλασικά κτήρια που έχουν ενσωματώσει στη μορφή τους πολλά στοιχεία της αρχαίας αρχιτεκτονικής, για τα ηφαίστεια, για τους κεραυνούς, για την καλλιέργεια της γης κλπ. μπορούν να δώσουν ερεθίσματα στους μαθητές ώστε να μάθουν να ψάχνουν στα ράφια των βιβλιοθηκών.

Κάθε μαθητής μπορεί να επιλέξει έναν θεό και να δημιουργήσει το δικό του οδοιπορικό, αναζητώντας σύμβολα και αντίστοιχα βιβλία.

Φυσικά όλα αυτά μπορούν να αναζητηθούν και μέσα από το Διαδίκτυο.

• Σε ένα Βιβλιοπωλείο

Σε συνεργασία με τον υπεύθυνο ενός ή περισσότερων γειτονικών βιβλιοπωλείων οργανώστε ένα οδοιπορικό, αναζητώντας βιβλία για τους θεούς στις προθήκες των βιβλιοπωλείων. Τέτοια προγράμματα μπορούν να γίνουν σε χώρους όπως η Στοά του Βιβλίου, μπορούν όμως να γίνουν και σε ένα μικρό βιβλιοπωλείο ή σε μία Έκθεση Βιβλίου. Τις συγκεκριμένες ημέρες, μετά από συνενόηση, οι υπεύθυνοι τοποθετούν στις προθήκες τους βιβλία με θέματα που αχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τους θεούς του Ολύμπου π.χ. το θέατρο για τον Διόνυσο, ο γάμος και η οικογένεια για την Ήρα, η καλλιέργεια της ελιάς για την Αθηνά. Οι μαθητές ψάχνουν να βρουν βιβλία λογοτεχνικά, επιστημονικά, παιδικά, εικονογραφημένα, κόμικς, χρησιμοποιούν δημιουργικά τη φαντασία τους, κάνουν ενδιαφέροντες συσχετισμούς, καταγράφουν τα βιβλία που επέλεξαν και μαθαίνουν να ψάχνουν στη βιβλιογραφία.

Το Αδελφείο και το

